

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым
Министрлігі

Орталық Қазақстан Академиясы

Шокенова А.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ОТБАСЫ ҚҰҚЫҒЫ

Әдістемелік оқу құралы

Қарағанды 2013

АЛҒЫ СӨЗ

Отбасы – барлық адамға қажетті нәрсе. Адамның отбасын құруы – өз алдында маңызды әрі жауапты іс болып келеді. Барлық халықтарда неке және отбасы жеңінде Зандар мен кодекстерінің болуы адамзаттың жеке қатынастары қоғамдық тәртіппен берік байланысты екендігіне сенімді дәлел болып табылады.

Соңғы жылдары отбасы құқығы институтының маңыздылығы күрт өсуде. Себебі мемлекетіміздегі болып отырған жағдайлар отбасыдан басталады және отбасыға байланысты жүреді. Ондай жағдайлардың бірі – халықтың әлеуметтік – экономикалық ахуалы. Себебі мемлекеттің әлеуметтік жағдайы, әрбір қадамы отбасыға тікелей әсерін тигізуде. Осы мәселені дұрыс түсініп қабылдау үшін, ана тілімізде біз отбасы құқығы курсына арналған оқу құралын ұсынып отырмын. Отбасы құқығына арналған бұл құрал – студенттерге, тыңдаушыларға, өзге де қызығушы қауымға ұсынылып отыр. Оқу құралы қойылған таланттарға сай жасалып, оқу орындарының бағдарламасына лайықталған. Оқу құралында барлық сауалдар түгелдей отбасылық заңнама қарастыратын түрлерінде көрсетілген.

Оқу құралының мазмұнына, жаңа терминдер мен атауларға өзінің жанашырлық сын – ескертпелерін жасаған оқырмандарға алдын ала алғысымды айтамын.

Тақырып 1. Қазақстан Республикасының отбасы құқығының ұғымы және оның негізгі қағидалары

Отбасы құқығының нормаларымен некеден, туыстықтан, бала асырап алудан, баланы отбасына тәрбиеге алудан, отбасы қатынастарын дамыту және бейімдеуден туындастын жеке және мүліктік қатынастар реттеледі, яғни некеге тұрған адамдардың арасында пайда болатын жеке және солардан туындастын мүліктік қатынастар реттеледі.

Алайда азаматтық құқықтың нормалары да субъектілердің арасындағы жеке мүліктік емес және мүліктік қатынастарды реттейді. Екеуінің ұқсастығы осында. Бірақ азаматтық-құқықтық қатынастар әдетте субъектілердің арасында жасалған шарттардан, сонымен қатар тараптардың теңдігіне, меншіке қол сұқпаушылығына, жеке адамның ісіне кімнің де болмасын араласуына жол берілмеуіне, азаматтық құқықтарды жүзеге асыру қажеттілігіне, бұзылған құқықтырды қалпына келтіруді қамтамасыз етуге, олардың сottық қорғалуына негізделетін зардан келтіруші құқыққа қарсы әрекеттерден туындаиды.

Отбасы құқығындағы субъектілердің арасындағы қатынастар заңды фактілерден туындаиды: некеге тұру немесе некені тоқтатудың фактісі, бала туу, асырап алу және отбасына орналастыру фактісі, ата-аналарының қамқорынсыз қалған балаларға қорғаныштық және қамқоршылықты белгілеу фактісі және азаматты әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі деп тану фактісі және т.б.

Неке-отбасылық қатынастар мыналарға ерекк пен әйелдің некелі одағының еріктілігіне, ерлі-зайыпталардың отбасындағы құқықтарының теңдігіне, отбасының ісіне кімнің болса да өз бетінше араласуына

жол берілмеушілігіне, отбасының ішіндегі мәселелерді өзара келісіммен шешуге, балаларды отбасында тәрбиелеуге басымдық беру, олардың өсіп-жетілуі мен әл-ауқатты болуына қамқорлық жасауына, отбасының кәмелетке толмаган және еңбекке қабілетсіз мүшелерінің құқықтары мен мүдделерін қорғауға басымдық беруге, отбасы мүшелерінің өз құқықтарын кедергісіз жүзеге асыруын қамтамасыз етуге және бұл құқықтардың сот корғауының мүмкіндіктеріне негізделеді.

Азаматтық құқықтың нормалары ең алдымен меншік құқығын қорғауға кәсіпкерлік қызметтен туындастын қатынастарды реттеуге бағытталған. Отбасы құқығының нормалары адамның өзін дамытуымен, оның тәрбиесімен, материалдық жағдайымен байланысты қатынастарды реттеуге бағытталған.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М.,1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М.,1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.

Өзін -өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1. Отбасылық жағдай үғымы:

- [a] отбасын құру ниетінсіз заңда белгіленген тәртіппен жасалған және ерлі- зайдылардың құқықтары мен міндеттерін туғызбайтын неке
- [b] адамның құқықтары мен міндеттерінің пайда болуына және тоқтатылуына байланысты оны дараландыратын заңдық ресімделген мән- жайлар
- [c] ерлі- зайдылар арасындағы мұліктік және мұліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, отбасын құру мақсатымен заңдарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалған еркек пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ
- [d] [+] некеде тұргандағы немесе айырылысқандагы жағдай, балалардың басқа да мүшелерінің болуы немесе болмауы

2. Діни тұрғыда жасалған некенің заң күші бар ма:

- [a] бар
- [b] [+]жоқ
- [c] қарастырылмаған
- [d] кейбір жағдайларда күші болады

3. Некеге тұру үшін еркек пен әйелдің:

- [a] өзара ерікті келісімі қажет
- [b] ата - аналының келісімі қажет
- [c] неке жасына жетуі қажет
- [d] [+] өзара ерікті келісімі және олардың неке жасына жетуі қажет

4. Неке жасы еркектер мен әйелдер үшін:

- [a] 16 жас болып белгіленеді
- [b] [+]18 жас болып белгіленеді

- [c] 17 жас болып белгіленеді
[d] 20 жас болып белгіленеді

5. Жалған неке дегеніміз:

- [a] [+] отбасын құру ниетінсіз занда белгіленген тәртіппен жасалған және ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттерін туғызбайтын неке
- [b] ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, отбасын құру мақсатымен зандарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалынған ерекк пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ
- [c] діни салтпен жасалған келісім
- [d] некеде тұрғандағы немесе айырылысқандагы жағдай, балалардың немесе отбасының басқа да мүшелерінің болуы немесе бомауы

Тақырып 2. Қазақстан Республикасының отбасылық заңнамалары

Азаматтық-құқықтық қатынастар негізінен Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексімен реттеледі. Отбасылық қатынастар ең алдымен 17.02.1998 жылғы Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» заңымен реттеледі, ал неке-отбасы зандарымен реттелмейтін қатынастарға азаматтық зандар қолданылады, егер де ол неке-отбасылық қатынастардың мәніне қарама-қайшы келмесе.

Белгілі бір құқық саласында өзінің пәнінің болуымен қатар, қатынастарды реттеудің өзіндік әдісінің болуы оның дербестігінің екінші қажетті белгісі болып табылады. Неке-отбасылық қатынастарды реттеуші бұрынғы зандарда дәстүрлі түрде құқықтық реттеудің әдісіне императивтік әдіс жатқызылған. Алайда отбасы құқығында императивтік нормалардың

басым болуы, нақты өмірдің қажеттіліктеріне қарама-қайшы болды. Отбасы қатынастарының қатысушыларына өз қатынастарының мазмұнын анықтауда үлкен еріктілік беру қажет болады. Отбасы құқығы саласындағы императивтік реттеу отбасылық құқықтық-қатынастардың қатысушыларының құқықтары мен міндеттерінің мазмұнының заңмен анықталуына және сол адамдардың келісімімен өзгертілмейтіндігіне әкеледі. Барлық жағдайда заңшығарушымен императивті орнатылған бір ғана үлгі қолданылғандықтан, отбасылық қатынастарды реттеудің мұндай үлгісі оның қатысушыларының еркін қыспактайды, құқықтық реттеуді икемділігінен айырады.

ҚР «Неке және отбасы туралы» заңын дайындау барысында диспозитивтік реттеу бойынша саналы шешім қабылданды, ол отбасылық қатынастардың қатысушыларына оның мазмұнын өздеріне анықтау құқығын береді. Диспозитивтік реттеу ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі режимін анықтауында, еңбекке жарамсыз отбасы мүшелерін соның ішінде балаларды да асырау бойынша алименттік қатынастардан байқалады. Аталған қатынастарды реттеуші құқық нормалары қатынаска түсуші субъектілер оларға берілген ерікті келісім және сол қатынастардың мазмұнын өз бетінше анықтау құқықтарын пайдаланбаған жағдайда және олардың қатынастары жарамсыз деп танылған жағдайларда қолданылады. Императивтік әдісті диспозитивтікпен алмастырудың нәтижесінде, отбасылық-құқықтық салада мемлекет пен жеке азаматтың арасында жаңа қарым-қатынастар пайда болады. Мемлекет саналы түрде отбасы мүшелеріне өз еркін міндеттеуден ұстамдық танытып, отбасы құқықтық қатынастарының

қандай үлгісі қолайлы екендігін өздеріне шешуге жол береді.

Отбасы құқығының нормаларының өзгеруіне және императивтік пен диспозитивтік қарым-қатынасына қарамастан «Неке және отбасы туралы» заң тек қана диспозитивтік нормалардан тұрады деп ойлау адасушылық болушы еді. Құқықтық реттеудің әдісі қандай норма басым екендігіне байланысты анықталады. Тиісінше, отбасы құқығындағы императивтік және диспозитивтік нормалардың қатынасы туралы ғана сөз қозғалуы мүмкін.

Отбасы қатынастарының қатысуышылары заңдық фолмальды түрде тең құқылы, ал іс жүзінде олар барлық үақытта тең емес. Тіпті отбасы қатынастарының қатысуышылары толығымен әрекетке қабілетті, еңбекке жарамды және материалдық қамтамасыз етілген болғандарымен, шын өмірде олардың арасында жеке қарым-қатынастарына, сезімдеріне және бір-біріне деген тартымдылыққа негізделген тәуелділік жиі орын алады. Бұл оларды заңдық актілер жасауға итермелейді және олардың біреуін қолайсыз жағдайға қояды. Отбасылық заңнамада ортақ шекара орнататын, яғни отбасы құқығының субъектілері өз қатынастарын келісімнің көмегімен реттей алатын императивтік нормалар болуы тиіс. Мысалы, алименттік келісімдерде заңда көрсетілген жастан төмен кәмелетке толмаған балаларға алимент мөлшерін белгілеуге тиым салынады.

Отбасы құқығының бірқатар институттары императивтік нормалардың көмегімен реттелгендей қажет етеді. Бұл ең алдымен отбасы-құқықтық жауапкершілікті және қорғауды қолдану шараларын анықтайтын институттар. Ата-ана құқығынан айыру, бала асырап алудың күшін жою, некені жарамсыз деп тану нормалары императивті болып қалуы тиіс.

Отбасы-құқықтық әдіс жай императивтік ғана емес, императивті-рұқсат етуші болып табылады. Рұқсат етуші сипаты, отбасы қатынастарының қатысуышыларына белгілі бір құқық беретін отбасы құқығында құқық беруші нормалардың басымдығынан көрінеді. Мысалы, тараптар ерікті түрде неке тұрады немесе оның тоқтатылуын талап етеді, бірақ сол әрекеттердің тәртібі императивті анықталған. Сонымен, отбасы құқығының әдісі жалпы диспозитивті ретінде сипатталады. Алайда оның әрекшелігі едәуір дәрежеде императивтік бастаманы сақтауында.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М.,1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М.,1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.

4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1..«Неке және отбасы туралы» ҚР заңы қашан қабылданды:

- [a] 17 желтоқсан 1997ж
- [b] 15 қаңтар 1999 ж
- [c] [+] 17 желтоқсан 1998 ж
- [d] 21 наурыз 1996 ж

2.Бала құқығы туралы БҰҰ конференциясы қашан қабылданды:

- [a] 17 желтоқсан 1998 ж
- [b] 28 наурыз 2000 ж
- [c] [+] 20 қазан 1989 ж
- [d] 20 қаңтар 1999 ж

3.Азаматтық хал актілерін тіркеуді жүргізетін органдар:

- [a] [+] АХАЖ бөлімдері, ал мұндай бөлімдер жоқ жерлерде жергілікті атқарушы органдар жүргізеді
- [b] АХАЖ бөлімдері, ал мұндай бөлімдер жоқ жергілікті сот органдары жүргізеді
- [c] АХАЖ бөлімдері, ал мұндай бөлімдер жоқ жерлерде қорғаншы және қомқоршы органдар жүргізеді
- [d] АХАЖ бөлімді, ал мұндай бөлімдер жоқ жерлерде прокуратура органдар жүргізеді.

Тақырып 3. Отбасылық құқықтық қатынастар

Отбасы құқықтық қатынастар реттейтін қоғамдық қатынастарға отбасы-құқықтық нормаларының әсер етуі нәтижесінеде отбасы құқықтық

қатынастары пайда болады. Басқа құқықтық қатынастар тәрізді отбасы құқықтық қатынастары да заңды дерек нәтижесінде туындаиды. Отбасы құқығындағы заңды дерек деп отбасы құқығының нормаларын, қарастырылған заңдық салдарлардың болуымен байланыстыратын, нақты өмірлік жағдайлар түсініледі. Отбасы қатынастарының барлығы құқықтық қатынас бола бермейді және заңды салдарлары болмайды. Мысалы, егер неке қатынастары некені тіркеу тәрізді тиісті құқықтық нысанда әшкереленбесе, ешқандай құқықтық салдар туғызбайды. Некені тіркеу фактісі басқа да заңды деректер сияқты, белгілі бір құқықтық салдарлар тудырады (ерлі-зайыптылардың, балалардың құқықтары мен міндеттері, сотта қорғалу құқығы және т. б.).

Отбасы құқығындағы заңды деректер құқықтық қатынастардың туындауына, өзгеруіне және тоқталуына негіз болады. Заңды деректер әрқашан құқықтық қатынас бола бермейтін, басқа заңды деректердің пайда болуына және жоғалуына әкелуі мүмкін.

Отбасы құқығында заңды деректер құқықтық салдарға сәйкес құқық тудыруши, құқық өзгертуші, құқықты қалпына келтіруші, құқықты кедергі келтіруші болып жіктеледі.

Заңды деректер еріктілік белгісіне сәйкес оқиға, әрекет және жағдай болып бөлінеді. Әрекет адамның еркіне байланысты жүзеге асырылады. Құқықтық нормалардың нұсқамасына сәйкес келетіндігі немесе оны бұзатындығына байланысты, әрекет құқыққа сай және құқыққа сай емес деп бөлінеді. Адаманың еркінен тыс пайда болатын оқиғалар – абсолюттік оқиғалар, ал олардың еркімен болса – салыстырмалы оқиғалар болады. Жағдай – үздіксіз немесе жүйелі түрде заңды

салдарларды тудыратын, ұзақ уақыт бойы әрекет ететін заңды деректер.

Сонымен, отбасы құқықтық қатынастары – деп заңды деректің нәтижесінде пайда болған және отбасы құқығының нормаларымен реттелетін қатынастарды айтамыз. Отбасы құқықтық қатынастар ең алдымен, мүліктік және жеке мүліктік емес болып бөлінеді. Жеке мүліктік емес қатынастарға баланы тәрбиелеу, оған білім берумен байланысты қатынастар жатады. Мүліктік қатынастарға балаларды және отбасының басқа да мүшелерін асыраумен, ерлі-зайыптылардың бірлескен ортақ меншігі құқығымен байланысты қатынастар жатады.

Құқықтық реттеу әдісіне байланысты отбасы құқықтық қатынастарын үш топқа бөліп қарастыруға болады. Бірінші топқа тек императивтік нормалармен реттелетін қатынастарды жатқызамыз. Оларға некеге тұру және оны бұзу, баланың тегін және ұлтын анықтау, ата-ана құқығынан айыру, бала асырап алу сияқты қатынастарды жатқызуға болады. Екінші топқа диспозитивтік әдіспен реттелетін қатынастар жатқызылады, алайда өздері анықтаған қатынастары бойынша субъектілердің құқықтары мен міндептерінің шегі императивті анықталады. Мысал ретінде ерлі-зайыпталырдың мүліктерінің шарттық режимін, бала асырау бойынша алименттік келісімдерді айтуға болады. Құқықтық қатынастардың үшінші тобына таза диспозитивті әдіспен реттелетін қатынастар жатады. Бұған тараптардың еркімен пайда болатын қатынастарды айтуға болады, мысалы, отбасы мүшелерін асырауга алимент өндіріп алу.

Отбасы құқығының нормаларымен некеден, ерлі-зайыптылардың жеке және мүліктік қатынастарынан, ата-аналар мен балалардың арасындағы

қатынастарынан, ата-ананың қамқорлығыныңız қалған баларды орналастыру бойынша қатынастар, алименттік қатынастар, азаматтық хал актілерін тіркеу бойынша, сондай-ақ шетел элементінің қатысуымен болатын отбасылық қатынастардан туындайтын барлық қатынастар реттеледі.

Отбасы құқықтық қатынасының субъектілеріне некеден, туыстықтан, бала асырап алудан немесе баланы тәрбиеге алудың өзге де нысандары арқылы бір-бірімен өзара байланысты болатын адамдар тобын жатқызамыз. Отбасы құқықтық қатынасының субъектілері мыналар: ерлі-зайыптылар, балалар, ата-аналар, асырап алушылар және асырап алынғандар, ағалы-інілер мен апалы-сіңлілер, ата, әже және немерелер, суррогат аналар, сонымен қатар қамқоршы және қорғаншы органдар, қамқоршылар, қорғаншылар, патронат тәрбиешілер, АХАЖ органдары және оларға теңестірілген органдар.

Ерлі-зайыптылар – АХАЖ органдарында, отбасын құру мақсатында, екеуінің келісмімен өзара некеге тұрган адамдар. Неке құқықтық қатынастарының субъектілері болып әрекетке қабілетті және неке жасына жеткен адамдар бола алады. Занда некеге тұрушылар үшін жоғарғы шекті жас анықталмаған. Неке ерлі-зайыптылардың арасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтар мен міндеттерді тудырады.

Ата-аналардың баласы ретінде, некеде туылған, сонымен қатар неке бұзылған немесе жарамсыз деп танылғаннан кейін екі жүз жетпіс күн ішінде туылған балалар танылады. Егер баланың ата-анасы тіркелген некеде түрмаса, баланың анасы жағынан тегін медициналық құжаттардың негізінде АХАЖ органдары белгілейді, ал әкелікті – баланың әкесі мен анасының бірлескен арызының негізінде анықтайды.

Ата-аналар балаларына қамқорлық көрсетуге, оларға тәрбие және білім берумен айналысуга, еңбекке жарамсыз балаларды асырауға міндетті.

Бала асырап алуды бала асырап алуға тілек білдірген адамдардың арызы бойынша сот жүргізеді. Асырап алынған балалар асырап алушыларға қатысты туған балалардықімен бірдей құқықтар мен міндеттерге ие болады. Асырап алынған балалар жеке мүліктік емес құқықтарынан айырылады және өздерінің ата-аналары мен туыстарына деген міндеттемелерінен босатылады. Асырап алушылар асырап алынған балаларға туған балаларына сияқты қамқорлық көрсетуге міндетті.

Ағалы-інілер және апалы сіңілілер толыққанды, толыққансыз және болуы мүмкін. Толыққанды ағалы-інілер және апалы-сіңілілердің әкелері мен шешелері ортақ болады. Толыққанды ағалы-інілер және апалы-сіңілілердің тек бір ортақ ата-аналары, яғни әкесі немесе шешесі ғана ортақ болады. бір отбасында тұратын, бірақ ортақ ата-аналары жоқ. Ағалы-інілер мен апалы-сіңілілердің бір-біріне мүліктік құқықтары болады.

Ата және әже деп баланың ата-анасының немесе асырап алушыларының ата-аналарын айтамыз. Әжелер және аталар немерелеріне қатысты мүліктік құқықтарға және міндеттемелерге ие болады, дәл солай немерелері де аталары мен әжелеріне қатысты мүліктік құқықтар мен міндеттемелерге ие.

Суррогат ана – балалы болуды қалайтын адамдар мен бойға бала бітірудің жасанды әдісін немесе эмбрион имплантациясын қолдануға келісім беріп, шартқа отырған әйел.

Қорғаншы және қамқоршы органдар – сот әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі деп таныған адамдардың немесе кәмелетке

толмағандардың мүдделерін және құқықтық қорғалуын қамтамасыз ететін жергілікті атқарушы органдар.

Қорғаншы (қамқоршы) ата-ананың қамқорынсыз қалған балаларға және әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі адамдарға сотпен тағайындалады. Қорғаншы (қамқоршы) баланы тәрбиелеуге, оның денсаулығына, дене, психикалық, адамгершілік және рухани дамуына қамқорлық жасауға міндettі.

Патронат тәрбиешілер – қорғанышылық немесе қамқоршылық органымен ата-ананың қамқорынсыз қалған балаларды тәрбиеге беру туралы шарт жасасқан адам.

АХАЖ органы – азаматтық хал актілерін тіркеумен айналысатын мемлекеттік орган.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.

8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995

Қосымша әдебиеттер тізімі:

1. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.
2. Романова Л.М. О судебной практике по применению законодательства об усыновлении (удочерении) / Гражданское законодательство РК. В.10-А., 2001г.
3. Сосипатрова Н.Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение/ Государство и право № 3, 1999г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1. Ерлі- зайдылардың құқықтары мен міндеттерінің туындауы:

- [a] бірге өмір сүрген күннен бастап туындейды
- [b] дүниеде бала әкелген күннен бастап туындейды
- [c] [+] АХАЖ органдарында некеге тұру мемлекеттік тіркелген күннен бастап туындейды
- [d] сот шешімі шыққан күннен бастап туындейды

2. Ерлі- зайдылардың жеке мұліктік емес құқықтарын атаңыз:

- [a] [+] қызмет, кәсіп түрін, тұрғылықты жерді, сондай-ақ тек таңдау құқығы;
- [b] мұлікке құқығы
- [c] мұраға құқығы
- [d] алимент алуға құқығы

3. Қай жағдайларда некеге тұру кезінде өз тегіне екінші жұбайдың тегін қосуға жол берілмейді:

- [a] барлық жағдайларда рұқсат етілмейді
- [b] «Неке және отбасы туралы» Занда реттелінбеген
- [c] барлық жағдайда жол беріледі
- [d] [+]егер ерлі- зайдылардың біреуінің некеге тұрганға дейінгі тегі қосарлас болса жол берілмейді

4. Ерлі- зайдылардың ортақ мүлкіне билік ету жөнінде олардың бірі мәмілелер

жасасқан кезде екіншісінің келісімі қажет бола ма:

- [a] керек емес
- [b] кейбір жағдайларда қажет
- [c] ерекше жағдайларда қажет
- [d] [+]қажет

5. Ата- ана құқығынан айырылған ата- аналар балаларын асырауға міндettі ме:

- [a] [+] иә, міндettі
- [b] жоқ, міндettі емес
- [c] олардың құқығы
- [d] ерекше жағдайларда міндettі

Тақырып 4. Некені құқықтық реттеу

Неке теориясы неке шарты тәріздес өз бастауын Ежелгі Римнен алады. Рим құқығының классикалық кезеңінде некеге тұрудың барлық негізгі нысандарында қарапайым азаматтық шарттың белгілері болады. Некеге деген мұндай қатынастың болуы ең алдымен Римде неке қатынастарының белгілі бір бөлігі ғана құқықтық реттелгендейімен байланысты, олардың өркениеттік, адамгершілік және сакральді жақтары құқықтан тыс қалды. Кейін неке институтына оның рухани жағын көрсете отырып, тылсым құпиялыштық сипаттама береді.

Қазақстан Республикасының заңдары бойынша тек тіркелген неке ғана заңдық мағынаға ие болады. Қандай да бір ұлттың діни ырымдарына немесе дәстүрлеріне сәйкес қылған неке құқықтық мәнге ие болмайды.

Некеге тұру үшін некеге тұрушы ерекк пен әйелдің өзара ерікті келісімдері болу керек және неке жасына жету қажет. Ерікті келісім болмаған не неке жасына жетпеген жағдайда неке қиуога жол берілмейді. Неке жасы еркектер мен әйелдер үшін он сегіз жас болып белгіленеді. Дәлелді себептер болған жағдайда мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазу органдары неке жасын екі жылдан аспайтын мерзімге төмендетуі мүмкін. Неке жасын төмендету туралы өтінішті некеге тұруға тілек білдірушілер немесе олардың ата-аналары, не қорғаншылары (қамқоршылары) белгіленген неке жасын төмендету қажеттігін туғызатын себептерді көрсете отырып қозғай алады.

Араларында неке қылууна жол берілмейді:

1) біреуі болса да басқа тіркелген некеде тұрған адамдардың;

2) тікелей ата-тегі бойынша және өзінен тарайтын жақын туыстардың (ата-аналар мен балалардың, атасының әжесінің немесе немерелерінің), ата-анасы бір және ата-анасы бөлек әкесі немесе аласы ортақ ағалы-інілер мен апалы-сіңлілердің (аға-қарындастардың);

3) асырап алушылар мен асырап алынғандардың;

4) біреуін болса да психикалық ауруының немесе ақыл-есі кемдігінің салдарынан сот әрекетке қабілетсіз деп танылған адамдардың арасында жол берілмейді.

Некеге тұратын адамдардың тікелей қатысуымен неке мемлекеттік азаматтық хал актілерін жазу органдарында қыылады.

Некеге тұруға ниет білдірген адамдардың біреуі азаматтық хал актілерін жазу органына келе алмайтын ерекше жағдайларда неке, мұндай адамның тұратын жері бойынша қыылуы мүмкін.

Неке қио кезінде өкіл жіберуге жол берілмейді.

Некені қио некеге тұруға тілек білдірушілер азаматтық хал актілерін жазу органына арыз берген күннен бастап бір ай мерзім өткен соң жүргізіледі.

Дәлелді себептер болған жағдайда неке қиуды мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазу органы бір ай өткенге дейін неке қиуға, сондай-ақ осы мерзімді ұзартуға, бірақ бір айдан аспайтын мерзімге ұзартуға рұқсат етуі мүмкін.

Ерекше мән-жайлар болған кезде (жүктілік, бала тууы, бір тараптың өміріне тікелей қауіп төнуі және басқа да ерекше мән-жайлар) неке өтініш берілген күні қыылуы мүмкін.

Неке ерлі-зайыптылардың біреуінің қайтыс болуы немесе сот оны өлді немесе хабар-ошарсыз кеткен деп жариялау салдарынан тоқтатылады.

Сот қайтыс болды деп жарияланған немесе сот хабар-ошарсыз кеткен деп танылған жұбайы келген және тиісті сот шешімі күшін жойған жағдайда некені ерлі-зайыптылардың бірлескен өтініші бойынша азаматтық хал актілерін жазу органы қалпына келтіруі мүмкін.

Егер жұбайлардың екіншісі жаңа некеге отырса, некені қалпына келтіруге болмайды.

Егер неке қио кезінде тараптарға (немесе тараптардың біреуіне) қайтыс болды немесе хабар-

ошарсыз кетті деп танылған жұбайы тірі екені белгілі болса, бұл ереже қолданылмайды.

Неке ерлі-зайыптылардың біреуінің немесе екеуінің де өтініші бойынша, сондай-ақ сот әрекетке қабілетсіз деп танылған жұбайдың қорғаншысының өтініші бойынша оны бұзу жолымен тоқтатылуы мүмкін.

Некені әйелдің жүктілігі кезеңінде және бала туганнан кейінгі бір жыл ішінде әйелдің келісімінсіз бұзуға болмайды.

Неке азаматтық хал актілерін жазу органында немесе сот тәртібімен бұзылуы бұзылуы мүмкін.

Азматтық хал актілерін жазу органдарында некені бұзу кәмелетке толмаған ортақ балалары жоқ және бір-біріне мүліктік және өзге де талаптар қоймайтын ерлі-зайыптылардың некені бұзуға өзара келісуі жағдайында жүргізіледі.

Ерлі-зайыптыларға ортақ кәмелетке толмаған балаларының болуына қарамастан, ерлі-зайыптылардың біреуінің өтініші бойынша, егер ерлі-зайыптылардың екіншісін:

- 1) сот хабар-ошарсыз кеткен деп таныса;
- 2) сот әрекетке қабілетсіз деп таныса;

3) қылмыс жасағаны үшін кемінде үш жыл мерзімге бас бостандығынан айыруға сottалса, неке азаматтық хал актілерін жазу органдарында бұзылады.

Некенің бұзылуын мемлекеттік тіркеуді азаматтық хал актілерін жазу органы азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеу үшін белгіленген тәртіппен жүргізіледі.

Некені мына жағдайларда сот тәртібімен бұзу жүргізіледі:

- 1) ерлі-зайыптыларда кәмелетке толмаған ортақ балаларының болуы;

- 2) ерлі-зайыптылардың біреуінің некені бұзуға келісімі болмаған кезде;
- 3) егер ерлі-зайыптылардың біреуі өзінің қарсылығы болмауына қарамастаң, некені бұзудан өз әрекеттері не әрекетсіздігі арқылы жалтарса;
- 4) ерлі-зайыптылардың бір-біріне мүліктік талаптары болған жағдайларда жүргізіледі.

Егер сот ерлі-зайыптылардың одан әрі бірлесіп өмір сүруі және отбасын сақтауы мүмкін еместігін анықтаса, неке сот тәртібімен бұзылады.

Ерлі-зайыптылардың біреуінің некені бұзуға келісімі болмаған жағдайда, сот ерлі-зайыптыларды татуластыруға шаралар қолдануға және ерлі-зайыптыларға татуласу үшін үш ай көлемінде мерзім тагайындағы отырып, істі қарауды кейінге қалдыруға құқылы. Егер ерлі-зайыптыларды татуластыру жөніндегі шаралар нәтижесіз болып шықса және ерлі-зайыптылар (олардың біреуі) некені бұзуды талап етсе, неке бұзылады.

Кемелетке толмаған ортақ балалары бар ерлі-зайыптылардың некені бұзуға өзара келісімі болған жағдайда сот некені айырылысу себептерін анықтамай-ақ бұзады. Некені сот тәртібімен бұзу ерлі-зайыптылар некені бұзу туралы арыз берген күннен бастап кемінде бір ай өткен соң жүргізіледі. Ерекше жағдайларда сот аталғанынан кемірек мерзім белгілеуі мүмкін.

Некені сот тәртібімен бұзу кезінде ерлі-зайыптылар сottың қарауына кемелетке толмаған балалар өздерінің қайсысымен тұратындығы туралы, балаларды және (немесе) еңбекке жарамсыз мұқтаж жұбайын асырауға қаражат төлеу тәртібі туралы, бұл қаражаттың мөлшері туралы не ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы келісім ұсына алады. Егер ерлі-зайыптылардың арасында аталған мәселелер

бойынша келісім болмаса, сондай-ақ ол келісім балалардың немесе ерлі-зайыптылардың біреуінің мұдделерін бұзғандығы анықталса, сот:

- 1) неке бұзылғаннан кейін кәмелетке толмаған балалар ата-анасының қайсысымен тұратындығын айқындауға;
- 2) балаларды асырауға алимент ата-аналардың қайсысынан және қандай мөлшерде өндіріліп алынатынын белгілеуге;
- 3) ерлі-зайыптылардың (олардың біреуінің) талапетуі бойынша, олардың бірлескен ортақ меншігіндегі мүлікті бөлуге жүргізуге;
- 4) екінші жұбайдан асырауға қаражат алуға құқығы бар жұбайдың талап етуі бойынша осы асырау қаражатының мөлшерін анықтауға міндетті.

Азаматтық хал актілерін жазу органдарында бұзылатын неке азаматтық хал актілерін жазу кітабында некенің бұзылғандығы мелекеттік тіркелген күннен бастап, ал неке сотта бұзылған жағдайда – соттың шешімі заңды күшіне енген күннен бастап тоқтатылады. Сот некені бұзу туралы соттың шешімі заңды күшіне енген күннен бастап үш күн ішінде сот шешімінің көшірмесін шешім шығарылған жердегі, сондай-ақ неке киу мемлекеттік тіркелген жердегі азаматтық хал актілерін жазу органына жолдауға міндетті.

Ерлі-зайыптылардың азаматтық хал актілерін жазу органында некенің бұзылғандығы туралы күелік алғанға дейін жақадан некеге тұруға құқығы жоқ.

Некенің тоқтатылуымен ерлі-зайыптылардың некелік қатынастарынан туындастын жеке және мүліктік құқықтары мен міндеттері тоқтатылады.

«Неке және отбасы туралы» Заңында белгіленген шарттар бұзылған кезде, сондай-ақ жалған неке жасалған жағдайда неке жарамсыз деп танылады.

Мәжбүрлеп қылған неке жарамсыз деп танылуы мүмкін.

Егер некеге тұруши адамдардың біреуі екіншісінен құрылған отбасы мүшелеріне, жеке басының және қоғамның қауіпсіздігіне нақты қатер төндіретін ауруы бар екенін жасырса, соңғысы сотқа некені жарамсыз деп тану туралы талаппен жүгінуге құқылы.

Некені жарамсыз деп тануды сот жүргізеді. Сот некені жарамсыз деп тану туралы сottың шешімі заңды күшіне енген бастап үш күн ішінде соттың осы шешімінен некеге тұру мемлекеттік тіркелген жердегі азаматтық хал актілерін жазу органына көшірме жіберуге міндettі. Некенің жарамсыздығы оның қылған күнінен бастап танылады. Некені жасына толмаған адаммен, сондай-ақ сот әрекетке қабілетсіз деп таныған адаммен қылған некені жарамсыз деп тану туралы істі қарау кезінде іске қатысуға қорғаныш және қамқоршы орган тартылады.

Егер некені жарамсыз деп тану туралы іс қаралатын сәтке заңға орай оның қылғына кедергі жасаған мән-жайлар жойылса, некені жарамсыз деп тануға болмайды. Егер кәмелетке толмаған жұбайдың мұddeлері талап етсе, сондай-ақ оның некені жарамсыз деп тануға келісімі болмаған жағдайда сот неке жасына толмаған адаммен қылған некені жарамсыз деп тану туралы талап-арыздан бас тарта алады.

Егер мұндаидар істі қарағанға дейін іс жүзінде отбасын құрса, сот некені жалған деп тани алмайды.

Ерлі-зайыптылардың арасында тыым салынған туыстық дәрежесі болған не некені тіркеу кезінде ерлі-зайыптылардың біреуі басқа бұзылмаған некеде тұрған

жағдайларды қоспағанда, некені ол бұзылғаннан кейін жарамсыз деп тануға болмайды.

Сот жарамсыз деп таныған неке ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттерін туғызбайды.

Некені жарамсыз деп таныған адамдар бірлесіп сатып алған мүліктің құқықтық режимі Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің үlestік меншік туралы ережелерімен реттеледі. Ерлі-зайыптылар жасасқан неке шарты жарамсыз деп танылады.

Некені жарамсыз деп тану мұндай некеде туған немесе неке жарамсыз деп танылған құннен бастап екі жүз жетпіс күн ішінде туған балалардың құқықына нұқсан келтірмейді.

Некені жарамсыз деп тану туралы шешім шығарған кезде сот некені жарамсыз деп тану үшін негізге алынған мән-жайлардан некеге тұру кезінде бейхабар болған жұбайдың екінші жұбайдан асырауға қаражат алу құқықын тануға құқылы, сондай-ақ неке шартын толық немесе ішінара жарамды деп тануға құқылы.

Адал ниетті жұбай азаматтық заңдарда көрсетілген ережелер бойынша өзіне келтірілген материалдық жіне моральдық зиянды өтеуді талап етуге құқылы.

Адал ниетті жұбай некені жарамсыз деп таныған кезде өзі неке қиоды мемлекеттік тіркеу кезінде таңдаған тегін сақтап қалуға құқылы.

Ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттері азаматтық хал актілерін жазу органдарында некеге тұру мемлекеттік тіркелген құннен бастап туындаиды.

Ерлі-зайыптылар тең құқықтарды пайдаланады және тең міндеттер атқарады. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысы қызмет, кәсіп түрін, тұрғылықты жерді таңдауға ерікті. Ана, әке болу, балаларды тәрбиелеу,

оларға білім беру мәселелері мен отбасы өмірінің басқа да мәселелерін ерлі зайыптылар бірлесіп шешеді.

Ерлі-зайыптылар отбасындағы өз қатынастарын өзара сыйластық және өзара көмек негізінде құруға, отбасының игілігі мен нығауына жәрдемедесуге, өз балаларының денсаулығына, өсіп жетілуіне және олардың әл-ауқатты жағдайына қамқорлық жасауға міндettі.

Некеге тұру кезінде ерлі-зайыптылар өз тілектері бойынша ортақ тек ретінде өздерінің біреуінің тегін таңдал алады не ерлі-зайыптылардың әрқайсысы өзінің некеге тұрганға дейінгі тегін сақтап қалады, не өз тегіне екінші жұбайдың тегін қосады.

Ерлі-зайыптылардың біреуінің некеге тұрганға дейінгі тегі қосарлас болса, тектерді қосуға жол берілмейді.

Ерлі-зайыптылардың біреуінің тегін өзгертуі екінші жұбайдың тегін өзгертуіне әкеп соқпайды.

Неке бұзылған жағдайда ерлі-зайыптылар ортақ текті сақтауга немесе өдерінің некеге тұрганға дейінгі тегін өзгертуіне әкеп соқпайды.

Ерлі-зайыптылардың мүліктерінің заңды немесе шартты режимі болуы мүмкін.

Егер неке шартында өзгеше белгіленбесе, ерлі-зайыптылардың бірлескен ортақ меншігінің режимі олардың мүлкінің заңды режимі болып табылады. Ерлі-зайыптылардың шаруа (фермерлік) кожалығы мүшелерінің бірлескен меншігі болып табылатын мүлікті иелену, пайдалану және оған билік ету құқығы Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің (Жалпы бөлім) 224 және 225-баптарымен белгіленеді.

Ерлі-зайыптылар некеде тұрган кезде жинаған мүлік олардың бірлескен ортақ меншігі болып табылады. Ерлі-зайыптылардың некеде тұрган кезде

жинаған мүлкіне (ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкіне) ерлі-зайыптылардың әрқайсының еңбек қызметінен, кәсіпкерлік қызметтен және санаткерлік қызмет нәтижелерінен тапқан табыстары, ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінен және ерлі-зайыптылардың әрқайсының бөлек мүлкінен түскен кірістер, олар алған зейнетақылар, жәрдемақылар, сондай-ақ арнаулы нысаналы мақсаты жоқ өзгеде ақшалай төлемдер (материалдық көмек сомалары, мертігу не денсаулығының өзге де зақымдануы салдарынан еңбек қабілетін жоғалтуына және басқаларына байланысты залалды өтеуге төленген сомалар) жатады. Сондай-ақ ерлі-зайыптылардың ортақ кірістерінің есебінен сатып алынған жылжымалы және жылжымайтын мүлктер, бағалы қағаздар, жарналар, салымдар, несие мекемелеріне немесе өзге коммерциялық ұйымдарға салынған капиталдағы үлестер және ерлі-зайыптылар некеде тұрган кезеңде тапқан басқа да кез-келген мүлік ол ерлі-зайыптылардың қайсының атына сатып алынғанына не ақша қаражаттарына ерлі-зайыптылардың қайсысы салғанына қарамастан, ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі болып табылады.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлікке құқығы некеде тұрган кезеңде үй шаруашылығын жүргізуі, балаларды бағып күтуді жүзеге асырған немесе басқа да дәлелді себептермен жеке кірісі болмаған жұбайға да тиесілі.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін иелену, пайдалану және оған билік ету ерлі-зайыптылардың өзара келісімі бойынша жүзеге асырылады.

Ерлі-зайыптылардың біреуі ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкіне билік ету жөнінде жасасқан мәмілесін сот басқа жұбайдың келісімі болмауын дәлел етіп, тек оның талап етуімен ғана және басқа тараптың мәміле жөнінде

білгендігі немесе осы мәмілені жасауға басқа жұбайдың күні бұрын білуі тиіс екендігі дәлелденген жағдайлардаған жарамсыз деп тануы мүмкін.

Ерлі-зайыптылардың біреуі жылжымайтын мүлікке билік ету жөнінде мәміле мен нотариаттық қуәландыруды және (немесе) заңда белгіленген тәртіппен тіркеуді талап ететін мәміле жасауы үшін басқа жұбайдың нотариат қуәландырған келісімін алыу қажет. Аталаған мәміле жасауға нотариат қуәландырған келісімі алынбаған жұбай осы мәміленің жасалғандығы туралы өзі білген немесе білуге тиіс болған күннен бастап бір жыл ішінде мәмілені сот тәртбімен жарамсыз деп тануды талап етуге құқылы.

Мыналар ерлі-зайыптылардың әрқайсысының меншігі болып табылады:

- 1) некеге тұрганға дейін ерлі-зайыптылардың әрқайсысына тиесілі болған мүлік;
- 2) ерлі-зайыптылардың некеге тұрган кезеңінде сыйлыққа, мұрагерлік тәртібімен, немесе өзге де мәміле жасау бойынша тегін алған мүлкі;
- 3) қымбат заттар мен басқа да сән-салтанат заттарын қоспағанда, некеде тұрган кезеңде ерлі-зайыптылардың ортақ қаражаты есебінен сатып алынса да, жеке пайдалану заттары (киім-кешек, аяқ киім және басқалар)

Некенің іс жүзінде тоқтатылуына байланысты бөлек тұрган кезде ерлі-зайыптылардың әрқайсысы тапқан мүлікті сот оларды әрқайсысының меншігі деп тануы мүмкін.

Егер некеде тұрган кезеңде ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі немесе басқа жұбайдың мүлкі не ерлі-зайыптылардың кез-келгенінің еңбегі сесбінен осы мүліктің құнын едәуір арттыратын салыным жүргізілгені (күрделі жөндеу, қайта жаңғырту, қайта

жабдықтау және с.с) анықталса, ерлі-зайыптылардың әрқайсысының мүлкі олардың бірлескен ортақ меншігі деп танылуы мүмкін.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу ерлі-зайыптылардың кез-келгенінің талап етуі бойынша неке кезеңінде де, ол бұзылғаннан кейін де, сондай-ақ ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкіндегі ерлі-зайыптылардың біреуінің үлесінен өндіріп алу үшін ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы кредит берушінің талабын мәлімдеуі жағдайында да жүргізулуі мүмкін. Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі ерлі-зайыптылар арасында олардың келісімі бойынша бөлінуі мүмкін. Ерлі-зайыптылардың қалауы бойынша олардың ортақ мүлкіті бөлу туралы келісімі нотариат арқылы күәландырылуы мүмкін.

Дау туған жағдауда ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу, сондай-ақ ерлі-зайыптылардың сол мүлкітегі үлестерін анықтау сот тәртібімен жүргізіледі.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу кезінде сот ерлі-зайыптылардың талап етуі бойынша ерлі-зайыптылардың әрқайсысына қандай мүлік берілуге тиіс екендігін анықтайды. Егер ерлі-зайыптылардың біреуіне құны оған тиесілі үлестен асатын мүлік берілсе, басқа жұбайға тиісінше ақшалай немесе өзге де өтемекі берілуі мүмкін.

Кәмелетке толмаған балалардың ғана қажеттерін қанағаттандыру үшін сатып алынған заттар (киім-кешек, аяқ киім, мектеп және спорт жабдықтары, музикалық аспаптар, балалар кітапханасы және басқалары) бөлінуге жатпайды және бала бірге тұратын жұбайға өтемекісyz беріледі.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінің есебінен ерлі-зайыптылар өздерінің кәмелетке толмаған ортақ балаларының атына салым салымдары сот балаларға

тиесілі болып есептеледі және ерлі-зайыптыладың ортақ мүлкін бөлген кезде есепке алынбайды.

Ерлі-зайыптылардың неке кезеңіндегі ортақ мүлкін бөлген жағдайда ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінің бөлінбеген бөлігі, сондай-ақ ерлі-зайыптылардың одан кейінгі неке кезеңінде тапқан мүлкі олардың бірлескен ортақ меншігін құрайды.

Некесі бұзылған ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы ерлі-зайыптылар талабына талап-арыз мерзімі өтуінің үш жылдық мерзімі қолданылады.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу және және осы мүліктегі үлестерін айқындау кезінде, егер олардың арасындағы шартта өзгеше көзделмесе, ерлі-зайыптылардың әрқаайсысының үлесі тен деп танылады.

Сот кәмелетке толмаған балалардың мүдделерін негізге ала отырып және (немесе) ерлі-зайыптылардың біреуінің мүдделерін негізге ала отырып, егер жұбайлардың бірі дәлелсіз себептермен табыс таппаса немесе ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін отбасының мүдделеріне залал келтіріп жұмсаса, ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкіндегі үлестерінің теңдігі негізін ескермеуге құқылы.

Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу кезінде ерлі-зайыптылардың ортақ борыштары, олардың арасында өздеріне берілген үлеске қарай бөлінеді.

Некеге тұруши адамдардың келісімі немесе ерлі-зайыптылардың некедегі және (немесе) ол бұзылған жағдайдағы мүліктік құқықтары мен міндеттерін айқындастын келісімі неке шарты деп танылады.

Неке шарты некеге тұруды мемлекеттік тіркеуге дейін де, неке кезеңіндегі кез-келген уақытта да жасалуы мүмкін.

Некеге тұруды мемлекеттік тіркеуге дейін жасалған неке шарты некеге тұру мемлекеттік тіркелген күннен бастап күшіне енеді.

Неке шарты жазбаша тұрде жасалады және оны нотариат куәландыруы тиіс.

Ерлі-зайыптылар неке шартымен заңда белгіленген бірлескен ортақ меншік режимін өзгертуге, ерлі-зайыптылардың барлық мүлкіне, оның жекелеген тұрлеріне немесе ерлі-зайыптылардың әрқайсысының мүлкіне бірлескен, үlestік немесе бөлектелген меншік режимін белгілеуге құқылы.

Неке шарты ерлі-зайыптылардың қолда бар мүлкі жөнінде де, болашақтағы мүлкі жөнінде де жасалуы мүмкін.

Неке шартында ерлі-зайыптылар өзара құтіп-бағу жөніндегі өз құқықтары мен міндеттерін, бір-бірінің кірістеріне қатысу әдістерін, олардың әрқайсысының отбасылық шығындар жасау тәртібін айқындауға, неке бұзылған жағдайда ерлі-зайыптылардың әрқайсысына берілетін мүлікті белгілеуге, сондай-ақ неке шартына ерлі-зайыптылардың мүліктік қатынастарына қатысты өзге де кез келген ережелерді енгізуге құқылы.

Неке шартынла көзделген құқықтар мен міндеттер белгілі бір мерзімдер мен шектелуі не белгілі бір жағдайлардың туындауына немесе туынданамауына қарай қойылуы мүмкін.

Неке шарты ерлі-зайыптылардың құқық қабілетін немесе әрекет қабілеттілігін, олардың өз құқықтарын қорғау үшін сотқа жүргіну құқығын шектей алмайды; ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік емес жеке қатынастарды, ерлі-зайыптылардың балаларға қатысты құқықтары мен міндеттерін реттей алмайды; еңбекке қабілетсіз мұқтаж жұбайдың асырау қаражатын алуға құқығын шектейтін жағдайды көздей алмайды;

ерлі-зайыптылардың біреуін өте қолайсыз жағдайға қалдыратын немесе неке-отбасы зандарының негізігі бастауларына қайшы келетін басқа да жағдайларды қамти алмайды.

Неке шарты ерлі-зайыптылардың келісімі бойынша кез-келген уақытта өзгертілуі немесе бұзылуы мүмкін. Неке шартын өзгерту туралы немесе бұзу туралы келісім неке шартының өзі сияқты нысанда жасалады.

Неке шартын орындаудан біржақты бас тартуға жол берілмейді.

Ерлі-зайыптылардың біреуінің талап етуі бойынша неке шарты Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде неке шартын өзгерту және бұзу үшін белгіленген негіздер мен тәртіп бойынша сottың шешімімен өзгертілуі немесе бұзылуы мүмкін.

Неке шартында, неке тоқтатылғаннан кейінгі кезеңге арналып көзделген міндеттерді қоспағанда, неке шартының қолданылуы неке тоқтатылған кезден бастап тоқтатылады.

Неке шартын сот Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде мәмілелердің жарамсыздығы үшін көзделген негіздер бойынша толық немесе ішінара жарамсыз деп тануы мүмкін. Егер шарттың талаптары ерлі-зайыптылардың бірін өте қолайсыз жағдайда қалдыратын болса, олардың бірінің талап етуі бойынша да сот неке шартын толық немесе ішінара жарамсыз деп тануы мүмкін. Ерлі-зайыптылардың біреуінің міндеттемелері бойынша өндіріп алу тек сол жұбайының мүлкіне ғана жаслауы мүмкін. Бұл мүлкі жеткіліксіз болған жағдайда кредит беруші өзіне өндіріп алу үшін ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу кезінде борышкер жұбайға тиесілі болатын борышкер жұбайдың үлесін бөліп беруді талап етуге құқылы.

Өндіріп алу ерлі-зайыптылардың ортақ міндеттемелері бойынша, сондай-ақ сот ерлі-зайыптылардың біреуінің міндеттемелері бойынша алынғандардың бәрі отбасының қажеттеріне пайдаланғандарын анықтаса, ерлі-зайыптылардың біреуінің міндеттемелері бойыншада ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінен жасалады. Бұл мүлік жеткіліксіз болған жағдайда ерлі-зайыптылар аталған міндеттемелер бойынша өздерінің әрқайсысының мүлкімен бірлесе отырып жауапты болады.

Егер соттың үкімімен ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі ерлі-зайыптылардың біреуі қылмыстық жолмен алған қаражат есебінен сатып алынғаны немесе көбейтілгені анықталса, өндіріп алу тиісінше ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінен немесе оның бір мүлкінен жасалуы мүмкін.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылды және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.

8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.
10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, калпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М.,1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М.,1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.
4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г
6. Ермакова Л.Н., Утешева К.Ш. Судебная практика по рассмотрению споров, связанных с рождением детей/ Гражданское законодательство РК. В.10-А.,2001.
7. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.
8. Романова Л.М. О судебной практике по применению законодательства об усыновлении

(удочерении) / Гражданское законодательство РК. В.10-А., 2001г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1.Ағалы- інілер мен апалы- сіңлілердің (ага-
карындастардың), асырап алушылар
мен асырап алынгандардың арасында неке қылудына
жол беріле ме:

- [a] иә, жол беріледі
- [b] [+]жоқ, жол берілмейді
- [c] ерекше жағдайларда рұқсат етіледі
- [d] сот шешімімен ғана рұқсат етіледі

2.Некеге тұру тәртібі:

- [a] некеге тұратын адамдар өкілдерінің қатысуымен
неке АХАЖ органдарында
қыладады
- [b] некеге тұратын адамдардың тікелей қатысуымен
неке мешіттерде (шіркеу)
қыладады
- [c] [+]некеге тұратын адамдардың тікелей қатысуымен
неке мемлекеттік АХАЖ
органдарында қыладады
- [d] некеге тұратын адамдардың қатысуымен неке сот
органдарында қыладады

3.Некені жарамсыз деп тану негізін атаңыз:

- [a] егер ерлі- зайдылардың екіншісін қылмыс
жасағаны үшін кемінде 3 жыл
мерзімге бас бостандығын айыруға соттаса
- [a] егер сот әрекетке қабілетсіз деп таныса
- [a] сот хабар – ошарсыз кеткен деп таныса
- [a] [+] неке жалған жасалған жағдайда

4.Некені жарамсыз деп тануды:

- [a] АХАЖ органы жүргізеді
- [b] [+]сот жүргізеді
- [c] арбитраж жүргізеді
- [d] АПБ мен прокуратура жүргізеді

5. Некені тоқтату қандай органдармен жүзеге асырылады:

- [a] сот органдарымен
- [b] АХАЖ органымен
- [c] қорғаншы және қамқоршы органы мен АПБ мен
- [d] [+]АХАЖ және сот органдарымен

6. Некені әйелдің жүктілігі кезінде оның келісімінсіз бұзуға бола ма:

- [a] иә, болады
- [b] [+]жоқ, болмайды
- [c] оның келісімі қажет емес
- [d] «Неке және отбасы туралы» Заңда бұл норма реттелінбеген

7. Ерлі- зайыптылар мүлкінің заңды режимін атақыз:

- [a] ортақ үlestік меншік
- [b] [+]бірлестік ортақ меншік
- [c] кондоминиум
- [d] сервитут

8. Ері- зайыптылардың мүлкінің шарттық режимін атақыз:

- [a] суррогаттық келісім
- [b] [+]неке шарты
- [c] алименттік келісім
- [d] жай жазбаша контракт

9. Неке шартын жасасу:

- [a] тек мемлекеттік тіркеуге дейін жасалады
- [b] неке кезеңіндегі кез келген уақытта жасалады
- [c] неке бұзылуының
- [d] [+]мемлекеттік тіркеуге дейін де, неке кезеңіндегі кез келген уақытта да жасалады

10. Неке шартының нысаны:

- [a] куәлардің қатысусымен ауызша түрде жасалады
- [b] [+]жазбаша түрде жасалады және оны нотариат күәландырады
- [c] сот шешімімен жасалады
- [d] «Неке және отбасы туралы» Занда неке шартының нысаны көзделмеген

11. Неке бұл:

- [a] некеде тұрғандағы немесе айырылысқандағы жағдай, балалардың немесе отбасының басқа да мүшелерінің болуы немесе болмауы
- [b] отбасын құру ниетінсіз занда белгіленген тәртіппен жасалған және ерлі- зайдылардың құқықтары мен міндеттерін туғызбайтын неке
- [c] [+] ерлі- зайдылар арасындағы мүліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, отбасын құру мақсатымен зандарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалған ерекк пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ
- [d] балалы болуды қалайтын адамдар мен бойға бала бітірудің жасанды әдісін немесе эмбрион имплантациясын қолдануға келісімін барген әйелдің арасындағы келісім

Тақырып 5. Ата-аналар мен балалардың арасындағы құқықтық қатынастар

Ата-аналардың және балалардың құқықтары мен міндеттері балалардың заңмен белгіленген тәртіппен күәландырылған тегіне негізделеді.

Баланың анасы жағынан тегін (анасы болуын) аナンЫң медициналық мекемеде бала туғанын растайтын құжаттар негізінде, ал бала медициналық мекемеден тыс жерде туған жағдайда – медициналық құжаттардың, күәлардың көрсетулерінің немесе өзге де айғақтардың негізінде азаматтық хал актілерін жазу органы белгілейді.

Бір-бірімен некеде тұратын адамдардан туған баланың туу тегі ата-анасының неке туралы жазбасымен күәландырылады.

Бала неке бұзылған, оны жарамсыз деп таныған кезден бастап немесе бала аناسының жұбайының қайтыс болған кезден бастап екі жұз жетпіс күн ішінде туған жағдайда, егер өзгеше дәлелденбесе, аناسының бұрынғы жұбайы баланың әкесі болып танылады. Баланың аласымен некеде тұрмайтын адамның әке болуы баланың әкесі мен апасының азаматтық хал актілерін тіркеу органына бірлесіп арыз беру жолымен; аласы қайтыс болған, ол әрекетке қабілетсіз деп танылған, апасының тұратын жерін анықтау мүмкін болмаған жағдайларда немесе ол ата-ана құқығынан айырылған жағдайда – қорғаншы және қамқоршы органның келісімімен бала әкесінің арыз бойынша, мұндай келісім болмаған жағдайда – сот шешімімен белгіленеді.

Әке болуды анықтау туралы бірлесіп арыз беру бала туғаннан кейін мүмкін емес немесе қыын деп ұйғаруға негіз беретін мән-жайлар болған кезде болашақ баланың бір-бірімен некеде тұрмайтын ата-

анасы а纳斯ы жүкті болған кезде азаматтық хал актілерін тіркеу органына сондай арыз беруге құқылы. Баланың ата-анасы туралы жазба бала тұғаннан кейін жасалады.

Егер анасының күйеуі емес еркектің әке екендігі анық болып шықса, а纳斯ы босанғанға дейінгі және босанғаннан кейінгі кезеңдердің ішінде өзін асырау жөніндегі шығындарға одан тиісті ақша қарожатын сот тәртібімен талап етуге құқылы. Ақша қарожатының мөлшерін тараптардың материалдық, отбасылық және назар аударуға тұрарлық басқа да мүдделерін негізге ала отырып, ақша қарожатын төлеу кезінде қолданылып жүрген есептік көрсеткіштің еселенген ара қатынасымен сот белгілейді.

Он сегіз жақса (кәмелетке) толған адам жөнінде әке болуды белгілеуге оның келісімімен ғана, ал егер ол әрекетке қабілетсіз деп танылған болса – оның қорғаншысының немесе қорғаншы және қамқоршы органның келісімімен ғана жол беріледі.

Бір-бірімен некеде тұрмайтын ата-аналардан бала тұған жағдайда және ата-ананың бірлескен арызы немесе бала әкесінің арызы болмаған кезде баланың нақты адамнан туу тегі ата-аналарының біреуінің, бала қорғаншысының (қамқоршысының) арызы бойынша немесе баланы асырап отырған адамның арызы бойынша, сондай-ақ баланың кәмелетке толғаннан кейінгі өз арызы бойынша сот тәртібімен белгіленеді. Бұл жағдайда сот баланы нақты адамнан туу тегін анық растайтын айғақтарды ескереді.

Өзінің баланың әкесімін деп таныған, бірақ баланың анатымен некеде тұрмаган адам қайтыс болған жағдайда оның әке екенін тану фактісі азаматтық іс жүргізу заңдарында белгіленген ережелер бойынша сот тәртібімен белгіленуі мүмкін.

Бір-бірімен некеде тұратын әке мен ана туу туралы жазбалар кітабына олардың кез-келгенінің арызы бойынша баланың ата-анасы болып жазылады. Егер ата-ана бір-бірімен некеде тұрмаса, баланың анасы туралы жазба – анасының арызы бойынша, ал баланың әкесі туралы жазба баланың әкесі мен анасының бірлескен арызы бойынша немесе бала әкесінің арызы бойынша жүргізілді немесе әкесі сottың шешіміне сәйкес жазылады.

Бала некеде тұрмайтын анадан туған ретте, ата-ананың бірлескен арызы болмаған жағдайда немесе әке болуды анықтау туралы сот шешімі болмаған жағдайда туу туралы жазбалар кітабында бала әкесінің тегі анасының тегі бойынша, бала әкесінің аты-жөні – бала анасының көрсетуі бойынша жазылады.

Туу туралы жазбалар кітабына ата-ананы жазу баланың әкесі немесе анысы ретінде жазылған адамның, іс жүзінде баланың әкесі немес анысы болып табылатын адамның, бала кәмелетке толғаннан кейін оның өзінің, бала қорғаншысының (қамқоршысының) сот әрекетке қабілетсіз деп таныған ата-ана қорғаншысының талап етуі бойынша тек сот тәртібімен ғана жүргізуі мүмкін.

Баланың әкесі болып жазылған адамның әке болуына дау туғызу туралы талабы, егер жазу кезінде бұл адамға оның іс жүзінде баланың әкесі емес екендігі айқын болса, қанағаттандырылмайды.

Әке екені белгіленген жағдайда балардың ата-аналары мен олардың туыстарына қатысты бір-бірімен некеде тұратын адамдардан туған балалардағы сияқты құқықтары мен міндеттері болады.

Он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам бала деп танылады. Әрбір баланың мүмкін болғанынша отбасында өмір сүруге және тәрбиеленуге құқығы, өзінің ата-анысын білуге құқығы, олардың

қамқорлығына құқығы, өзінің мұдделеріне қайшы келетін жағдайларды қоспағанда олармен бірге тұруға құқығы бар.

Баланың өз ата-анасы тәрбиеленуіне, оның мұдделерін қамтамасыз етуіне, жан-жақты өсіп жетілуіне, оның адамдық қадір-қасиетінің құрметтелуіне құқығы бар.

Ата-анасы болмаған жағдайда, оларды ата-ана құқығына айырған жағдайда және ата-ана қамқорлығынан айырылудың басқа да жағдайларында баланың отбасында тәрбиелену құқығын қорғаншы және қамқоршы орган қамтамасыз етеді.

Баланың ата-анасының екеуімен де, аталарымен, әжелерімен, аға-інілерімен, апа-сіңлілерімен (қарындастарымен) және басқа да туыстарымен қарым-қатынас жасауға құқығы бар. Ата-анасының некесі бұзылуы, оның жарамысыз деп танылуы немесе ата-анасының бөлек тұруы баланың құқығына әсер етпеуге тиіс. Ата-анасы бөлек тұрған жағдайда баланың олардың әрқайсысымен қарым-қатынас жасауға құқығы бар. Ата-анасы әртүрлі мемлекеттерде тұрған жағдайда да баланың өз ата-анасыман қарым-қатынас жасауға құқығы бар.

Қысылтаяң жағдайға (ұсталу, тұтқындалу, қамауға алыну, емдеу мекемесінде болу және т.с.с.) ұшыраған баланың заңда белгіленген тәртіппен өзінің ата-анасымен және басқа да туыстарымен қарым-қатынас жасауға құқығы бар.

Бала отбасында өз мұддесін қозгайтын кез келген мәселені шешу кезінде өзінің пікірін білдіруге, сондай-ақ кез келген сот немесе әкімшілік іс қарау барысында тыңдалуға құқылышы. Он жасқа толған бала пікірі, егер бұл пікір оның мұдделеріне қайшы келмейтін болса, ескерілуге міндettі.

Баланың ат алуға, әкесінің атын және тегін алуға құқығы бар. Балаға ат ата-анасының (немесе олардың орнындағы адамдардың) келісімі бойынша қойылады, аты жөні әкесінің аты бойынша не ұлттық дәстүрлер ескеріле отырып беріледі. Әкесі атын өзгерктен жағдайда оның кәмелетке толмаған балалардың әкесінің аты-жөні өзгереді, ал кәмелетке толған балалардың әкесінің аты-жөні бұл туралы өздері арыз берген жағдайда өзгертіледі.

Баланың тегі ата-анасының тегімен айқындалады. Ата-анасының тегі әртүрлі болған жағдайда балаға ата-анасының келісімі бойынша әкесінің немесе анасының тегі беріледі. Ата-анасының тілегі бойынша балалардың тегі ұлттық дәстүрлер ескеріле отырып, әкесінің немесе атасының атынан шығарылуы мүмкін.

Баланың атына және (немесе) тегіне қатысты ата-ананың арасында туындаған келіспеушілік сот тәртібімен шешіледі.

Егер әкесі белгіленбесе, баланың аты анасының көрсетуі бойынша қойылады, әкесінің аты-жөні баланың әкесі ретінде жазылған адамның аты бойынша, тегі – анасының тегі бойынша беріледі.

Егер ата-анасының екеуі де белгісіз болса, баланың тегін, атын, аты-жөнін қорғаншы және қамкоршы орган қояды.

Ата-анасының екеуі де тегін өзгерктен жағдайда кәмелетке толмаған балалардың тегі өзгереді.

Бала он алты жасқа толғанға дейін ата-анасының бірлескен өтініші бойынша азаматтық хал актілерін жазу органы баланың мүдделерін негізге ала отырып, баланың атын, сондай-ақ оған берілген текті басқа ата-ананың тегіне өзгертуге рұқсат беруге құқылы.

Неке тоқтатылған немесе неке жарамсыз деп танылған жағдайда балалар өздеріне туған кезде берілген тектерін сақтап қалады.

Егер ата-анасы бөлек тұрса және бала бірге тұратын ата-анасының біреуі оған өзінің тегін бергісі келсе, азаматтық хал актілерін тіркеу органы бүл мәселені баланың мұдделеріне қарай және ата-анасының екіншісінің пікірін ескере отырып шешеді. Ата-анасының тұратын жерін анықтау мүмкін болмаған, ол ата-ана құқығынан айрылған, әрекетке қабілетсіз деп танылған жағдайда, сондай-ақ ата-ана баланы асырап-бағу тәрбиелеуден дәлелді себептерсіз жалтарған ретте оның пікірін ескеру міндетті емес.

Егер бала бір-бірімен некеде тұрмайтын адамдардан туған болса және әкесі заңда тәртіппен белгіленбесе, азаматтық хал актілерін тіркеу органы, баланың мұдделерін негізге ала отырып, оның тегін анасының осындай өтініш жасаған кездегі соның тегіне өзгертуге рұқсат етуге құқылы.

Он жасқа толған баланың атын және (немесе) тегін оның келісімімен ғана өзгертуге болады.

Баланың ұлты оның ата-анасының ұлтымен айқындалады.

Егер ата-анасының ұлты әртүрлі болса, ол баланың қалауы бойынша оған жеке басының куәлігі немесе паспорт берілген кезде әкесінің немесе шешесінің ұлтымен айқындалады.

Одан әрі баланың ұлты оның өтініші бойынша басқа ата-анасының ұлтына өзгертілуі мүмкін.

Баланың ата-анасынан және отбасының басқа да мүшелерінен асырау қаражатын алуға құқығы бар. Балаға алименттер, зейнетақылар, жәрдемақылар ретінде тиесілі сомалар ата-анасының (олардың орнындағы адамдардың) билік етуіне келіп түседі және

оны олар баланы асырап-багуға, оған білім беруге және оны тәрбиелеуге жұмысайды.

Баланың өзі сыйға немесе мұрагерлік тәртібімен алған кірістерді, мулікті, сондай-ақ баланың қаражатына сатып алынған басқа да кез келген мүлікті меншіктенуге құқығы бар. Өз еңбегінен кіріс алған бала, егер ол ата-анасымен бірге тұрса, отбасын асырау жөніндегі шығыстарға қатысуға құқылы.

Баланың ата-ана мүлкіне меншік құқығы болмайды, ата-ананың баланың мүлкіне меншік құқығы болмайды. Бірге тұратын балалар мен ата-аналар бір-бірінің мүлкін өзара келісім бойынша иеленіп, пайдалана алады.

Баланың өз құқықтары мен заңды мұдделерін қорғауға құқығы бар. Баланың құқықтары мен заңды мұдделерін қорғауды ата-анасы (олардың орнындағы адамдар), қорғаншы және қамқоршы орган, прокурор және сот жүзеге асырады.

Кәмелетке толғанға дейін заңға сәйкес әрекетке толық қабілетті деп танылған кәмелетке толмаған адамның өз құқықтары мен міндеттерін, оның ішінде қорғалу құқығын өз бетінше жүзеге асыруға құқығы бар.

Баланың ата-анасының (олардың орнындағы адамдардың) тарапынан жасалған қияннattan қорғалуға құқығы бар.

Баланың құқықтары мен заңды мұдделері бұзылған кезде, оның ішінде ата-анасының (олардың біреуінің немесе олардың орнындағы адамдардың) баланы асырап-багу, тәрбиелеу, оған білім беру жөніндегі міндеттерін орындауы кезінде немесе тиісті дәрежеде орындауы кезінде не ата-ана (қорғаншы, қамқоршы) құқығын теріс пайдалану кезінде бала қорғаншы және қамқоршы органға, ал он төрт жасқа

толғанда – сотқа өзінің құқықтарын қорғау үшін өз бетінше өтініш жасауга құқылы.

Ата-аналардың өз балаларына қатысты құқықтары тең және міндеттері (ата-ана құқықтары) тең болады. Олар балалары он сегіз жасқа (кәмелетке) толғанда, сондай-ақ кәмелетке толмаған балалар некеге тұрған кезде тоқтатылады.

Кәмелетке толмаған ата-аналардың баласымен бірге тұруға және оны турбиелеуге қатысуға құқығы бар.

Кәмелетке толмаған ата-аналардың жалпы негіздерде өздерінің әке және ана болуын мойындауға және оған дау айтуға құқығы бар, сондай-ақ олардың он төрт жасқа толғаннан кейін сот тәртібімен өз балаларына қатысты әке болуын анықтауды талап етуге құқығы бар.

Ата-аналар өз балаларының денсаулығына қамқорлық жасауга міндетті. Ата-аналардың өз балаларын тәрбиелеуге құқығы бар және оған міндетті.

Ата-аналардың басқа да барлық адамдарға қарағанда өз балаларын тәрбиелеуге басым құқығы бар.

Бала тәрбиелеуші ата-аналар өздерінің қабілеттері мен қаржылық мүмкіндіктерінің шегінде оның дene, психикалық, адамгершілік және рухани жағынан дамуына қажетті өмір сұру жағдайларын қамтамасыз ету үшін негізгі жауапкершілікте болады.

Ата-аналар балалардың орта білім алуын қамтамасыз етуге міндетті.

Ата-аналардың балалардың пікірін ескере отырып, орта білім алғанға дейін білім беру мекемесі мен балаларды оқыту нысанын таңдауға құқыға бар.

Балалардың тәрбиесі мен білім алуына қатысты барлық мәселелерді балалардың мұddeлдерін негізге алып және балалардың пікірін ескере отырып, өзара

келісімі бойынша ата-аналар шешеді. Ата-аналардың арасында келіспеушілік болған жағдайда олар (олардың біреуі) бұл келіспеушіліктерді шешу үшін қорғаншы және қамқоршы органға немесе сотқа жүгінуге құқылы.

Ата-аналар өз балаларының заңды өкілі болып табылады және кез келген жеке және заңды тұлғаларға қатысты, оның ішінде сottарда арнаулы өкілеттіксіз олардың құқықтары мен мұдделерін қоргайды. Егер қорғаншы және қамқоршы орган ата-аналар мен балалар мұдделерінің арасында қайшылық барын анықтаса, ата-аналырдың өз балаларының мұдделерін білдіруге құқығы жоқ. Ата-аналар мен балалардың арасында келіспеушілік болған жағдайда қорғаншы және қамқоршы орган балалардың құқықтары мен мұдделерін қорғау үшін өкіл тагайындауға міндетті.

Ата-ана құқықтарын блалардың мұдделеріне қарама-қайшы жүзеге асыруға болмайды. Балалардың мұдделерін қамтамасыз ету олардың ата-аналары қамқорлығының негізгі мәні болуға тиіс.

Ата-ана құқықтарын жүзеге асыру кезінде ата-аналар блалардың дene және психикалық денсаулығына, олардың адамгершілік жағынан дамуына зиян келтіруге құқығы жоқ. Балаларды тәрбиелеу әдістерінде адамның қадір-қасиетін кемсітетін, немқұрайлылық, қатыгездік, дөрекілік, блаларды қорлау немесе қанау болмауға тиіс.

Ата-ана құқықтарын блалардың құқықтары мен мұдделеріне нұқсан келтіре отырып жүзеге асыратын ата-аналар заңда белгіленген тәртіппен жауап береді.

Баласынан бөлек тұратын ата-ананың бласымен қарым-қатынас жасауға, оны тәрбиелеуге және бланың білім алуы мәселелерін шешуге қатысуға құқығы бар.

Бала бірге тұратын ата-ана, егер мұндай қарым-қатынас жасау бланың дene және психикалық

денсаулығына, оның адамгершілік дамуына зиян келтірмесе, баланың екінші ата-анасымен қарым-қатынас жасауына кедергі кедергі болмауға тиіс.

Ата-аналары бөлек тұрып жатқан жағдайда балалардың тұратын жері ата-аналарының келісімімен белгіленеді.

Келісім болмаған жағдайда ата-аналардың арасындағы дауды балалардың мүдделерін негізге алыш, және балалардың пікірін ескере отырып сот шешеді. Бұл орайда баланың ата-аналардың әрқайсысына, аға-інілері мен апа-сіңлілеріне (қарындастарына) үйірлігін, баланы жасын, ата-аналардың адамгершілік және өзге де жеке қасиеттерін, ата-аналардың әрқайсысы мен баланың арасында орын алған қатынастарды, олардың дамыту және тәрбиеу үшін балаға жағдай жасау мүмкіндігін (ата-аналар қызметінің түрі, жұмыс режимі, материалдық және отбасылық жағдайы және т.с.с.) ескереді.

Ата-аналар баладан бөлек тұратын ата-ананың ата-ана құқығын жүзеге асыру тәртібі туралы жазбаша турде келісім жасасуға құқылы.

Егер ата-аналар келісімге келе алмаса, ата-аналардың (олардың біреуінің) талап етуі бойынша дауды қорғаншы және қамқоршы органның қатысуымен сот шешеді.

Баласынан бөлек тұратын ата-ананың өз баласы туралы тәрбие, емдеу мекемелері мен басқа да мекемелерден ақпарат алуға құқығы бар.

Ақпарат беруден ата-ана тараپынан баланың өмірі мен денсаулығына қатер болған жағдайлардаған бас тартылуы мүмкін. Ақпарат беруден бас тартуға сот тәртібімен дау айттылуы мүмкін.

Ата-аналар заң немесе сот шешімі негізінсіз баланы өз қолында ұстап отырған кез келген адамнан

оны қайтаруды талап етуге құқылы. Дау туындаған жағдайда ата-аналар өз құқықтарын қорғау үшін сотқа шағымдануға құқылы.

Бұл талаптарды қарау кезінде сот баланы ата-анасына беру баланың мүдделеріне сай келмейді деген қорытындыға келсе, баланың пікірін ескере отырып, ата-анасының талап-арызын қанағаттандырудан бас тартуға құқылы.

Егер сот ата-анасының да, бала қолындағы адамның да оның дұрыс тәрбие алуды мен дамуын қамтамасыз етуге жағдайы жоқ екендігін анықтаса, сот баланы қорғаншы және қамқоршы органның қамқорлығына береді.

Егер ата-аналар (олардың біреуі):

1) ата-ана міндеттерін орындаудан, оның ішінде алимент төлеуден қасақана жалтаратын болса;

2) өз баласын перзентханадан (бөлімшесінен) не өзге де балалрды тәрбиелеу, емдеу немесе басқа да мекемелерден алушан дәлелді себептерсіз бас тартса;

3) өздерінің ата-ана құқықтарын пайдаланып қиянат жасаса;

4) балаларға қатыгездік көрсетсе, оның ішінде олардың денесіне немесе психикасына зорлық-зомбылық жасаса, олардың жыныстық пәктігіне қастандық жасаса;

5) зандарда белгіленген тәртіппен маскүнемдікпен, нашақорлықпен және уытқұмарлықпен ауырады деп танылған болса, олар ата-ана құқығынан айырылуы мүмкін.

Өз балаларының не жұбайының өміріне немесе денсаулығына қарсы қасақана қылмыс жасаған жағдайда ата-аналар (олардың біреуі) ата-ана құқығынан айырылуы мүмкін.

Ата-ана құқығынан айыру сот тәртібімен жүргізіледі. Ата-ана құқығынан айыру туралы істер ата-аналардың біреуінің (олардың орнындағы адамдардың), кәмелетке толмаған балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі міндеттер жүктелген органдардың немесе ұйымдардың (қорғаншы және қамқоршы органдардың; кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияның жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығының қалған балаларга арналған мекемелердің және басқаларының) арызы бойынша, сондай-ақ прокурордың талабы бойынша қаралады.

Ата-ана құқығынан айыру туралы істер прокурор мен қорғаншы және қамқоршы органның қатысуымен қаралады.

Ата-ана құқығынан айыру туралы істі қараған кезінде сот ата-ана құқығынан айырылған ата-аналардан (олардың біреуінен) алимент өндіріп алу туралы мәселені шешеді.

Сот ата-ана құқығынан айыру туралы соттың шешімі заңды күшіне енген күннен бастап үш күннің ішінде бұл шешімнің көшірмесін баланың тууын мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазу органы мен қорғаншы және қамқоршы органға жолдауға міндетті.

Ата-ана құқықтарынан айыру балалармен туыстық фактісіне негізделген барлық құқықтардан, оның ішінде одан асырауға қарожат алу, сондай-ақ балалары бар азаматтар үшін белгіленген жеңілдіктер мен мемлекеттік жәрдемақылар алу құқықтарынан айырылуға әкеп согады.

Ата-ана құқығынан айыру ата-аналарды өз баласын асырау міндетінен босатпайды, ол баланы асырап алу арқылы тоқтатылады.

Ата-анасы (олардың біреуі) ата-ана құқықтарынан айырылған бала ата-анасымен және басқа да туыстарымен туыстық фактісіне, оның ішінде мұра алу құқығына негізделген тұрғын үй-жайға меншік құқығы немесе тұрғын үй-жайды пайдалану құқығын, сондай-ақ мұліктік құқықтарын сақтап қалады.

Баланы басқа ата-анага беру мүмкін болмаған кезде немесе ата-анасының екеуі де ата-ана құқықтарынан айырылған жағдайда бала қорғанышы және қамқоршы органның қамқорлығына беріледі.

Егер ата-аналар (олардың біреуі), мінез-құлқын, тұрмыс салтын және баланы тәрбиелеуге көзқарасын өзгертсе, олардың ата-ана құқықтары қалпына келтірілуі мүмкін. Он жасқа толған бала жөніндегі ата-ана құқықтарын қалпына келтіру баланың келісімімен ғана жасалуы мүмкін.

Егер бала асырап алынған болса және асырап алудың күші жойылмаса, ата-ана құқықтарын қалпына келтіруге жол берілмейді.

Сот баланың мүддесін ескере отырып, баланы ата-анадан (олардың біреуінен) оларды ата-ана құқықтарын айырмай алу жолымен ата-ана құқықтарын шектеу туралы шешім шығара алады.

Егер баланың ата-аналармен (олардың біреуімен) қалуы:

1) ата-аналарға (олардың біреуіне) байланысты емес мән-жайлар (психикасының бұзылуы немесе өзге де созылмалы ауру, ауыр мән-жайлардың және с.с. салдары) бойынша бала үшін қауіпті болса;

2) олардың мінез-құлқының салдары бала үшін қауіпті болса, алайда ата-аналарды (олардың біреуін) ата-ана құқықтарынан айыру үшін жеткілікті негіздер анықталмаған болса, ата-ана құқықтарын шектеуге жол беріледі. Егер ата-аналар (олардың біреуі) өз мінез-

құлқын өзгертпесе, қорғаншы және қамқоршы орган ата-ана құқықтарын шектеу туралы сот шешімі шыққаннан кейін алты ай өткен соң оларды ата-ана құқықтарына айыру туралы талап қоюға міндетті. Баланың мүдделеріне сәйкес қорғаншы және қамқоршы орган осы мерзім аяқталғанға дейін ата-аналарды (олардың біреуін) ата-ана құқықтарынан айыру туралы талап қоюға құқылы.

Ата-ана құқықтарын сот шектеген ата-аналар баланы жеке өзі тәрбиелеу құқығынан айрылады, сондай-ақ балалары бар азаматтар үшін белгіленген жеңілдіктер мен мелекеттік жәрдемақылар алу құқығынан да айрылады.

Баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген жағдайда қорғанша және қамқоршы орган баланы ата-аналардан (олардың біреуінен) немесе оны қамқоршылыққа алған басқа да адамдардан дереу айрып алуға құқылы.

Баланы дереу айрып алуды жергілікті атқарушы органның тиісті актісі негізінде қорғаншы және қамқоршы орган жүргізеді. Баланы айрып алу кезінде қорғаншы және қамқоршы орган прокурорға дереу хабарлауға, баланы уақытша орналастыруды қамтамасыз етуге және баланы айрып алу туралы жергілікті атқарушы органның актісі шыққаннан кейін жеті күн ішінде сотқа ата-аналарды ата-ана құқықтарынан айыру немесе олардың ата-ана құқықтарын шектеу туралы талап қоюға міндетті.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.

3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.
8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.
10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, қалпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
11. Қазақстан Республикасы азаматтарының тегін, атын және әкесінің атын өзгерту туралы өтініштерін қарастыру тәртібі туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
12. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі. 13.07.99ж.
13. Закон РК от 30.12.99г. «О присоединении Республики Казахстан к Конвенции о гражданстве замужней женщины ».

14. Закон РК от 5 февраля 1999г. «О специальном государственном пособии в РК».

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М.,1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М.,1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.
4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г
6. Ермакова Л.Н., Утешева К.Ш. Судебная практика по рассмотрению споров, связанных с рождением детей/ Гражданское законодательство РК. В.10-А.,2001.
7. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.
8. Романова Л.М. О судебной практике по применению законодательства об усыновлении (удочерении) / Гражданское законодательство РК. В.10-А., 2001г.
9. Сосипатрова Н.Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение/ Государство и право № 3, 1999г.
10. Шакенова Б. Проблема усыновленных детей/ Юридическая газета № 16, 12.04.2000г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1.Баланың нақты адамнан тууы тегін анықтау қай органмен белгіленеді:

- [a] сот органы
- [b] [+]АХАЖ органы
- [c]қорғаншы және қамқоршы орган
- [d] АПБ

2.Неше жасқа толмаған адам бала деп саналады:

- [a] [+]18
- [b] 16
- [c] 14
- [d] 13

3.Қай орган ата- ана құқығынан айыру тәртібін жүргізу:

- [a] қорғаншы және қамқоршы орган
- [b] [+]сот
- [c] АХАЖ органы
- [d] аудандық прокуратура

4.Баланың негізгі құқығының бірін атаңыз:

- [a] еңбек ету құқығы
- [b] демалуга құқығы
- [c] кәсіп түрін таңдау құқығы
- [d] [+]отбасында өмір сүру және тәрбиелену құқығы

Тақырып 6. Отбасының басқа мүшелерінің арасындағы құқықтық қатынастар

Ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларын асырап-бағуға міндettі. Кәмелетке толмаған балаларды асыраудың тәртібі мен нысанын ата-аналар дербес айқындайды.

Ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларын асырап-бағу туралы келісім (алимент төлеу туралы келісім) жасауға құқылы.

Егер ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларын асырап-бағуына алмаса, кәмелетке толмаған балаларды асырап-бағуға арналған қаражат (алимент) ата-аналардан сот тәртібімен өндіріп алынады.

Ата-аналардың алимент төлеу туралы келісімі болмағанда, кәмелетке толмаған балалар асырап-бағуға алынбағанда және сотқа талап-арыз берілмегендеге қорғаншы және қамқоршы орган кәмелетке толмаған балаларға олардың ата-анасынан (олардың біреуінен) алимент өндіріп алу туралы талап қоюға құқылы.

Алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда сот кәмелетке толмаған балаларға олардың ата-аналарынан алиментті ай сайын мынандай мөлшерде: бір балаға ата-анасы – табысының және (немесе) өзге де кірісінің – төрттен бірін; екі балаға – үштен бірін; үш және одан да көп балаға – тең жартысын өндіріп алады. Бұл үлестердің мөлшерін сот тарапардың материалдық немесе отбасылық жағдайларын және назар аудараптың өзге де мәнжайларды ескере отырып кемітуі немесе көбейтуі мүмкін.

Ата-аналардың кәмелетке толмаған балаларына алимент төлеу туралы келісімі болмаған жағдайда және ата-ананың табысына және (немесе) өзге де кірісіне үлестік қынаста алимент өндіріп алу мүмкін болмаған, қындық тудырған немесе тараптардың бірінің мүдделерін айтарлықтай бұзатын жағдайларда, сот тұрақты ақша сомасында немесе сонымен бірге үлесте және тұрақты ақша сомасында ай сайын өндіріп алынатын алимент мөлшерін белгілеуге құқылы.

Мұндай жағдайларға үнемі алынбайтын, өзгермелі табысы және (немесе) өзге де кірістері бар ата-аналарда не табысын және (немесе) өзге де кірістерін толығымен немесе ішінара заттай алатын ата-анадан алимент өндіріп алу жатады. Тұрақты ақша сомасының мөлшерін сот баланың бұрынғы қамтамасыз етілу деңгейін мүмкіндігінше барынша сақтауды негізге алғып, тараптардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен басқа да назар аудаарлық мәнжайларды ескере отырып белгілейді.

Егер ата-аналардың әрқайсысының қолында балалар қалатын болса, алимент мөлшерін аз қамтамасыз етілген ата-ананың біреуінен екіншісінің пайдасына ай сайын өндіріп алынатын және сот белгілейтін тұрақты ақша сомасы белгіленеді.

Ата-анасының қамқорлығының қалған балаларға алимент балалардың қоғаншысына (қамқоршысына) немесе олардың патронат тәрбиешісіне төленеді.

Ата-анасының қақорлығының қалған және тәрбиелеу, емдеу мекемелері мен өзге де мекемелердегі балаларға ата-аналарынан өндіріп алынатын алимент сол мекемелердің шотына аударылады, онда әр балаға бөлек есептеледі. Аталған мекемелер бұл соманы банкілерге салуға күкүлі. Келіп түсken алимент сомасының айналысынан түсken кірістің елу проценті аталған мекемелердегі балаларды асырап-бағуға пайдаланылады. Бала мұндай мекемеден кеткен кезде оған төленген алимент сомасы және оның айналасынан түсken кірістің елу проценті уәкілетті банкте баланың атына ашылған шотқа аударылады.

Ата-аналар өздерінің көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларын асырап-бағуға міндettі. Алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларға

алимент төлеу мөлшерін сот алимент төленетін кезде қолданылып жүрген айлық есептік көрсеткішке еселенген қатынасында, тараптардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен назар аудараптың басқа да мұдделерін негізге ала отырып белгілейді.

Алимент төлеу туралы келісім болмағанда және ерекше мән-жайлар болғанда (кәмелетке толмаған балалардың немесе еңбекке жарамсыз кәмелетке толған көмекке мүқтаж балалардың ауыр науқастануы, мертігуі, оларға бөгде адамның бағып-күтуіне ақы төлеу қажеттігі және басқа да мән жайлар) сот осы мән-жайлар туғызған қосымша шығындарды көтеруге әрбір ата-ананы қатысуға тартуы мүмкін.

Ата-аналардың қосымша шығындарды көтеруге қатыстырылу тәртібі мен бұл шығындардың мөлшерін сот ата-аналар мен балалардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен тараптардың назар аудараптың басқа да мұдделерін негізге ала отырып ай сайын төленуге тиісті алимент төленетін кездегі айлық есептік көрсеткішке еселенген қатынасында белгілейді.

Сот ата-аналарды нақты шеккен қосымша шығындарды өтеуге де, балаларды асырап-бағуға болашақта жасалуға тиіс қосымша шығыстарды өтеуге де қатысуға міндеттеуге құқылы.

Еңбекке жарамды кәмелетке толған балалар өздерінің еңбекке жарамсыз көмекке мүқтаж ата-аналарын асырап бағуға және оларға қамқорлық жасауға міндетті. Алмент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда еңбекке жарамсыз көмекке мүқтаж ата-аналарға алимент олардың еңбекке жарамды кәмелетке толған балаларынан сот тәртібімен өндіріп алынады.

Әрбір баладан алимент мөлшерін сот ата-аналары мен балаларының материалдық және отбасылық жағдайлары мен тараптардың назар

аудараплық басқа да мұддлерін негізге ала отырып, алимент төлеу кезіндегі айлық есептік көрсеткішке еселенген қатынастарында белгілейді.

Алимент мөлшерін айқындау кезінде сот, балаларының бәріне, олардың біреуіне немесе олардың бірнешеуіне талап қойылғанына қарамастан, осы ата-ананың еңбекке жарамды, көмелетке тоған балаларының бәрін ескеруге құқылы.

Егер сот ата-аналардың ата-ана міндеттерін орындаудан жалтарғанын анықтаса, балалардың өздерінің еңбекке жарамсыз, көмекке мүқтаж ата-аналарын асырап-бағу жөніндегі міндеттерінен босатылуы мүмкін.

Балалары ата-ана құқықтарынан айырылған ата-аналарына алимент төлеуден босатылады.

Ерлі-зайыптылар бір-бірін материалдық жағынан қолдауға міндетті. Мұндай қолдаудан бас тартқан және ерлі-зайыптылардың арасында алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда алимент төлеуге қажетті қаражаты бар жұбайдан:

- 1) еңбекке жарамысыз мүқтаж жұбайының;
- 2) жүкті кезінде және ортақ баласы туған күннен бастап үш жыл бойы әйелінің;
- 3) ортақ мүгедек баланы бағып отырған мүқтаж жұбайының бала он сегіз жасқа толғанға дейін;
- 4) ортақ мүгедек баланы 16 жасқа толғанға дейін бағып-күтіп отырған, сондай-ақ 16 жасқа толғаннан соң ортақ мүгедек балаға I-II топтағы мүгедектік белгіленген жағдайда мүқтаж жұбайының алимент төлеуді сот тәртібімен талап етуге құқығы бар.

Алимент төлеуге қажетті қаражаты бар бұрынғы жұбайынан алимент төлеуді сот тәртібімен талап етуге:

- 1) жүкті кезінде және ортақ баласы туған күннен бастап үш жыл бойы бұрынғы әйелінің;

2) ортақ мүгедек баланы 16 жасқа толғанға дейін бағып-күтіп отырган, сондай-ақ 16 жасқа толған соң ортақ мүгедек балаға I-II топтағы мүгедектік белгіленген жағдайда көмекке мұқтаж бұрынғы жұбайының

3) неке бұзылғанға дейін еңбекке жарамсыз болып қалған еңбекке жарамсыз көмекке мұқтаж бұрынғы жұбайының құқығы бар.

Алименттің мөлшері мен оны неке бұзылғаннан кейін бұрынғы жұбайына берудің тәртібі бұрынғы ерлі-зайыптылардың арасындағы келісім бойынша белгіленуі мүмкін.

Ерлі-зайыптылардың (бұрынғы ерлі-зайыптылардың) арасында алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда жұбайдан (бұрынғы жұбайдан) сот тәртібімен өндіріп алынатын алименттің мөлшерін ерлі-зайыптылардың (бұрынғы ерлі-зайыптылардың) материалдық және отбасы жағдайын, тараптардың басқа да назар аудаарлық мүдделерін негізге ала отырып, алимент төлеу кезіндегі қолданылып жүрген есептік көрсеткішке еселенген қатынаста сот белгілейді.

Сот жұбайдың еңбекке жарамсыз, көмекке мұқтаж екінші жұбайды асырап-бағу міндеттінен босатуы немесе некеде тұрған кезеңде де, неке бұзылғаннан кейін де бұл міндетті белгілі бір мерзімге мына жағдайларда:

1) спирт ішімдіктеріне, есірткі заттарына, психотропты заттарға салынып кетуі салдарынан немесе қасақана қылмыс жасауы салдарынан көмекке мұқтаж жұбайы еңбекке жарамсыз болып қалған;

2) ерлі-зайыптылар некеде ұзақ тұрмаган;

3) алимент төлеуді талап ететін жұбайдың отбасында өзін лайықты ұстамаған жағдайларда шектеуі мүмкін.

Бұрынғы жұбайын асырап-багу жөніндегі міндет мынадай жағдайларда:

1) көмек алуға құқығы бар жұбай жаңа некеге тұрғанда;

2) жоғарыда көрсетілген мән-жайлар жойылғанда сот шешімімен тоқтатылады.

Кәмелетке толмаған көмекке мұқтаж інілері мен сінлілерінің (қарындастарының) өз ата-аналарының қаражат алуға мүмкіндігі болмаған жағдайда өздерінің алимент төлеуге қажетті қаражаты бар еңбекке жарамды, кәмелетке толған ағалары мен апаларынан сот тәртібімен алимент алуға құқығы бар. Еңбекке жарамсыз көмекке мұқтаж кәмелетке толған ағалары мен апаларына да, егер олар өздерінің еңбекке жарамды, кәмелетке толған балаларынан, жұбайларынан (бұрынғы жұбайларынан) немесе ата-анасынан көмек ала алмаса, осындай құқық беріледі.

Өздерінің ата-аналарынан көмек алу мүмкін болмаған жағдайда, кәмелетке толмаған, көмекке мұқтаж немерелерінің өздерінің алимент төлеуге қажетті қаражаты бар әжесі мен ата-анасынан сот тәртібімен алимент алуға құқығы бар. Өздерінің жұбайларынан (бұрынғы жұбайларынан) немесе ата-анасынан көмек ала алмаса, еңбекке жарамсыз, көмекке мұқтаж кәмелетке толған немерелерге де осындай құқық беріледі.

Өздерінің кәмелетке толған еңбекке жарамды балаларынан немесе жұбайынан (бұрынғы жұбайынан) қажетті қаражат ала алмаған жағдайда, еңбекке жарамсыз, көмекке мұқтаж аталар мен әжелер өздерінің алимент төлеуге қажетті қаражаты бар кәмелетке толған

немерелерінен сот тәртібімен алимент талап етуге құқылы.

Кәмелетке толмаған балаларға нақты тәрбие беруді, асырап-бағуды жүзеге асырушы, еңбекке жарамсыз, көмекке мұқтаж адамдар, егер олар өздерінің кәмелетке толған, еңбекке жарамды балаларынан немесе жұбайларынан (бұрынғы жұбайларынан) көмек ала алмаса, олар өздерінің кәмелетке толған, еңбекке жарамды тәрбиеленушілерінен көмек беруді сот тәртібімен талап етуге құқылы.

Егер тәрбиелеушілір тәрбеленушілерді бес жылдан аз уақыт асырап-бағып, тәрбиелесе, сонда-ақ өздерінің тәрбиеленушілерін тиісті түрде асырап-бақпаған және тәрбиелемеген болса, сот тәрбиеленушілерді нақты тәрбиелеушілерін асырап-бағу жөніндегі міндеттен босатуға құқылы.

Өгей ұлдар мен өгей қыздарын тәрбиелеп, асырап-баққан, еңбеке жарамсыз, көмекке мұқтаж өгей әке өгей шешенің, егер өздерінің кәмелетке толған еңбекке жарамды балаларынан немесе жұбайларынан (бұрынғы жұбайларынан) көмек ала алмаса, оған қажетті қаражаты бар еңбекке жарамды, кәмелетке толған өгей ұлдарынан немесе өгей қыздарынан асырап-бағуды сот тәртібімен талап етуге құқылы.

Егер өгей әке мен өгей шеше өгей балалары мен өгей қыздарын бес жылдан аз уақыт тәрбиелеп, асырап-бақса, сондай-ақ олар өздерінің тәрбиелеу және асырау міндеттерін тиісті түрде атқармаса, сот өгей ұлдар мен өгей қыздарды өгей әкесі мен өгей шешесін асырап-бағу міндеттерінен босатуға құқылы.

Алименттің мөлшері мен оны төлеу тәртібі тараптардың келісімімен белгіленуі мүмкін. Тараптардың келісімі болмаған жағдайда сот тәртібімен өндіріп алынатын алименттің мөлшерін сот әрбір жеке

жағайда алимент төлеуші мен алушының материалдық және отбасы жағдайы мен тараптардың назар аудараптық басқа да мүдделерін ескере отырып, алимент төлеген кезде қолданылып жүрген есептік көрсеткішке еселенген қатынаста белгілейді.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.
8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.
10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, қалпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау

туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген.
26.09.96ж.

11. Қазақстан Республикасы азаматтарының тегін, атын және әкесінің атын өзгерту туралы өтініштерін қарастыру тәртібі туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
12. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі. 13.07.99ж.
13. Закон РК от 30.12.99г. «О присоединении Республики Казахстан к Конвенции о гражданстве замужней женщины».
14. Закон РК от 5 февраля 1999г. «О специальном государственном пособии в РК».
15. Положение о патронате. Утв. Постановлением правительства РК от 09.09.99г.
16. Правила организации централизованного учета детей, оставшихся без попечения родителей. Утв. Постановлением правительства РК от 09.09.99г.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М., 1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М., 1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.
4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г
6. Ермакова Л.Н., Утешева К.Ш. Судебная практика по рассмотрению споров, связанных с

рождением детей/ Гражданское законодательство РК. В.10-А.,2001.

7. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1.Еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларды ұстап-күтүге алименттердің мөлшері сотпен анықталады:

- [a] нақты сомада;
- [b] [+]айлық есептік көрсеткішке еселенген мөлшерде;
- [c] табыстың үлесінде;
- [d] жалақының ең төменгі мөлшеріне еселенген қатынаста;
- е) табыс мөлшеріне пайыз түрінде.

2.Бұрынғы әйелі бұрынғы жұбайының өзін ұстап-күтүге құқылы болатын мерзім:

- [a] бала 1 жасқа толғанша
- [b] бала 1,5 жасқа толғанша
- [c] [+]бала 3 жасқа толғанша
- [d] бала 7 жасқа толғанша
- [e] бала 10 жасқа толғанша

3.Еңбекке қабілетті балалар ата-аналарына алимент төлеуге :

- [a] міндетті, егер ата-аналары еңбекке қабілетті болса
- [b] [+]міндетті, егер ата-аналары еңбекке қабілетсіз болса
- [c] міндеті емес, егер ата-аналары ата-ана құқығынан айырылған болса
- [d] әрқашан міндетті

4.Бұрынғы зайыбын асырау міндеті сотпен тоқтатылады:

- [a] алимент төлеп жатқан зыйыбы жаңа некеге тұрса
- [b] [+] алимент төленіп жатқан зыйыбы жаңа некеге тұрса
- [c] З жылдан соң тоқтатылады
- [d] мұлдем тоқтатылмайды

5. Өгей балалары өгей әкесі мен шешесін асырауға:

- [a] әрқашан міндettі
- [b] [+] міндettі емес, егер өгей әке-шешесі оларды 5 жылдан кем асыраса
- [c] егер әке-шешесі еңбекке қабілетсіз болса
- [d] сottың шешімімен

Тақырып 7. Алименттік міндettемелерді төлеу және өндіріп алу тәртібі

Алимент төлеу (алименттің мөлшері, оны төлеудің шарттары мен тәртібі) туралы келісім алиментті төлеуге міндettі адам мен оны алушы адам арасында, ал алиментті төлеуге міндettі адам және (немесе) алимент алушы әрекетке қабілетсіз болған жағдайда осы адамдардың заңды өкілдері арасында жасалады. Алимент жасау туралы келісім жазбаша түрде жасалады және оны нотариат куәландауруға тиіс.

Алимент төлеу туралы нотариат куәландаған келісім атқару парагының күшіне ие болады.

Алимент төлеу туралы келісім екі жақтың өзара келісімі бойынша кез келген уақытта өзгертулуга немесе бұзылуы мүмкін. Алимент төлеу туралы келісімді өзгерту немесе бұзу алимент төлеу туралы келісімнің өзі сияқты нысанда жасалуға тиіс. Алимент төлеу туралы келісімді орындауға біржақты бас тартуға немесе оның шарттарын біржақты өзгертуге жол берілмейді.

Тараптардың материалдық немесе отбасы жағдайлары елеулі өзгеріске үшыраған жағдайда және

алимент төлеу туралы келісімді өзгерту немесе бұзу жөніндегі келісімге қол жетпеген кезде мүдделі тарап осы келісімді өзгерту туралы немесе бұзу туралы сотқа талап арыз беруге құқылы. Алимент төлеу туралы келісімді өзгерту немесе бұзу туралы мәселені шешкен кезде сот тараптардың назар аудараптық кез келген мүддесін ескеруге құқылы.

Егер алимент төлеу туралы келісімде көзделген кәмелетке толмаған баланы немесе кәмелетке толған әрекетке қабілетсіз отбасы мүшесін асырап-бағу шарттары олардың мүдделерін айтарлықтай бұзатын болса, кәмелетке толмаған баланың немесе кәмелетке толған әрекетке қабілетсіз отбасы мүшесінің занды өкілінің, сондай-ақ қорғаншы және қамқоршы органның немесе прокурордың талап етуі бойынша сот тәртібімен мұндай келісім жарамсыз деп танылуы мүмкін.

Алимент төлеу туралы келісім бойынша төленетін алименттің мөлшерін тараптар сол келісімде белгілейді.

Кәмелетке толмаған балаларға алимент төлеу жөніндегі келісім бойынша белгіленетін алименттің мөлшері олардың сот тәртібімен алимент өндіріп алған жағдайда алатын алименттің мөлшерінен төмен болмауы керек.

Алимент төлеу туралы келісім бойынша алимент төлеудің әдістері мен тәртібі сол келісіммен белгіленеді. Алименттің алимент төлеуге міндетті адам табысына және (немесе) өзге де кірісіне үлес есебімен; дүркін-дүркін төленіп тұратын тұрақты ақша сомасымен; бір жолғы төленетін тұрақты ақша сомасымен; мұлік беру жолымен, сондай-ақ келісімде қол жеткеніне қарай өзге де әдістермен төленуі мүмкін. Алимент төлеу туралы келісімде алимент төлеудің түрлі әдістерін ұштастыру көзделуі мүмкін.

Отбасы мүшелері алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда алимент өндіріп алу туралы талаппен сотқа жүгінуге құқылы. Алимент алуға құқығы бар адам, алимент алу құқығы туындаған кезден бастап өткен мерзімге қарамастан, егер бұрын алимент төлеу туралы келісім бойынша алимент толенбеген болса, сотқа алимент өндіріп алу туралы арыз беруге құқылы.

Алимент сотқа өтініш жасалған кезден бастап беріледі.

Егер сотқа арыз беруден бұрын асырап-бағуға қаражат алу шаралары қолданылғанын, бірақ алиментті төлеуге міндетті адамның оны төлеуден жалтаруы салдарынан алимент алынбағанын сот анықтаса, сотқа өтініш жасалған кезден бастап үш жыл мерзім шегінде алимент өндіріп алынуы мүмкін.

Алимент төлеуге міндетті адамның жұмыс орны бойынша үйымның әкімшілігі нотариат қуәландырған алимент төлеу туралы келісімнің негізінде немесе атқару парагының негізінде алимент төлеуге міндетті адамның жалақысынан және өзге де кірісінен алимент алушы адам үшін ай сайын алимент ұстап қалуға және оны алимент төлеуге міндетті адамның есебінен алимент төлеуге міндетті адамға жалақының және өзге де кірістің төленген күнінен бастап үш күн мерзімінен кешіктірмей төлеуге немесе аударуға міндетті.

Алимент төлеуге міндетті адам сот орындаушысы белгілеген мерзімде соңғысына және алимент алушы адамға жұмыс орнының немесе тұратын жерінің өзгергені туралы, ал кәмелетке толмаған балаларға алимент төлеген жағдайда қосымша табысының немесе өзге де кірісінің болуы туралы хабарлауға тиіс.

Алимент төлеу туралы келісіммен немесе сот шешімімен белгіленген мөлшерде алимент, сондай-ақ алимент бойынша берешек алимент төлеуге міндепті адамның табысынан және өзге де кірісінен өндіріп алғынады, табысы және өзге де кірісі жеткіліксіз болған жағдайда алимент сот алимент төлеуге міндепті адамның банктердегі шотындағы немесе банктік емес қаржы мекемелеріндегі ақша қаражатынан ұсталады. Бұл қаражат жеткіліксіз болған жағдайда ол алимент төлеуге міндепті адамның заң бойынша өндіріп алуға болатын кез келген мүлкінен өндіріліп алғынады.

Алимент төлеуге міндепті адамның шотындағы ақша қаражатынан және оның өзге де мүлкінен алимент өндіріп алу заңдарда белгілінген тәртіппен жүргізіледі.

Алимент төлеу жөніндегі келісім негізінде немесе атқару парагының негізінде өткен кезең үшін алимент өндіріп алу атқару парагы немесе нотариат күәландырған алимент төлеу туралы келісім табыс етілгеннен бұрынғы үш жыл мерзім шегінде жүргізіледі. Атқару парагы негізінде немесе нотариат күәландырған келісім негізінде алимент ұстай алиментті төлеуге міндепті адамның іздестірілуіне байланысты жүргізілмеген жағдайда белгіленген мерзімге қарамастан және асырап-бағуға алимент төлеу белгіленген адамның кәмелетке толғанына қарамастан, алимент бүкіл кезең үшін өндіріп алғынады.

Берешек мөлшерін сот шешімінде немесе алимент төлеу туралы келісімде белгіленген алимент мөлшерін негізге ала отырып, сот орындаушысы анықтайды.

Кәмелетке толмаған балаларға төленетін алимент бойынша берешектің мөлшері алимент төлеуге міндепті адамның алимент өндіріп алғынбаған кезеңдегі табысы мен өзге де кірісі негізге алына отырып анықталады.

Егер алимент төлеуге міндетті адам осы кезенде жұмыс істемеген болса немесе оның табысы мен өзге де кірісін куәландыратын құжат тапсырылмаса, алимент бойынша берешек сол берешекті өндіріп алу кезіндегі Қазақстан Республикасындағы орташа жалақы мөлшері негізге алына отырып анықталады. Егер берешекті анықтау бұлайша анықтау тараптардың бірінің мұддесіне елеулі нұқсан келтірлген тарап сотқа жүгінуге құқылы, ол тараптардың материалдық және отбасы жағдайын, басқа да назар аудараптық мән-жайларды ескере отырып, берешекті тұрақты ақша сомасында анықтауы мүмкін.

Алимент төлеуден жалтарып жүрген ата-ананы іздестіру кезеңінде төленген, балаға зандарда белгіленген ай сайынғы жәрдемақы сомалары сол ата-аналардан төленген сомалардың он процентін бюджет кірісіне есептеу арқылы өндіріп алынады.

Алимент төлеу бойынша берешекті төлеуден босату немесе тараптардың келісімі бойынша алимент төлеген кезде осы берешек, кәмелетке толмаған балаларға алимент төлейтін жағдайларды қоспағанда, тараптардың өзара келісуі бойынша азайтылуы мүмкін.

Алимент төлеуге міндетті адамның талап-арызы бойынша сот, егер алимент оның сырқаттануына байланысты немесе басқа да дәлелді себептер бойынша төленбегенін, оның материалдық және отбасы жағдайы алимент бойынша пайда болған берешекті өтеуге мүмкіндік бермейтінін анықтаса, она алимент бойынша берешекті төлеуден толық немесе ішінара босатуға құқылы.

Алимент төлеу туралы келісім бойынша алимент төлеуге міндетті адамның кінәсінен берешек пайда болған жағдайда кінәлі адам сол келісімде көзделген тәртіппен жауапты болады.

Сот шешімі бойынша алимент төлеуге міндетті адамның кінәсінен берешек пайда болған жағдайда кінәлі адам алимент алушыға кешіктірген әр күні үшін төленбеген алимент сомасының оннан бір проценті мөлшерінде тұрақсыздық айыбын төлейді.

Алимент алушы алимент төлеуге міндетті, алименттің уақтылы төленбегеніне кінәлі адамнан алименттік міндеттемелерді орындауды кешіктіруден келтірлген бүкіл залалының тұрақсыздық айыбымен жабылмаған бөлігін де өндіріп алуға құқылы.

Алиментті басқа қарсы талаптармен есептеуге болмайды.

Төленген алимент сомасын:

1) алимент алушының жалған мәліметтер хабарлауына байланысты немесе оның қолдан жасалған құжаттар беруіне байланысты алимент өндіріп алу туралы сот шешімінің күші жойылған;

2) алимент алушы тарапынан алдау, қорқыту немесе күш көрсетіп ықпал жасау салдарынан алиментті төлеу жөніндегі келісім жарамсыз деп танылған;

3) сот шешімінің, алимент төлеу туралы немесе атқару парагының қолдау жасау фактісі негізінде алимент төленгені сот үкімімен анықталған жағдайларды қоспағанда, кері талап етуге болмайды.

Сот шешімі бойынша тұрақты ақша сомасымен өндіріп алынатын алименттің индекстелуін алиментті ұстайтын орын бойынша ұйымның әкімшілігі заңда белгіленген айлық есептік көрсеткіштің өсуіне бара-бар жүргізеді.

Алимент төлеуге міндетті адам шет мемелекетке тұрақты тұруға кеткен жағдайда ол заң бойынша қаражат беруге міндетті отбасы мүшелерімен алимент төлеу туралы келісім жасауға құқылы. Келісімге қол жетпеген жағдайда мұдделі адам алименттің мөлшерін

тұрақты ақша сомасында белгілеу туралы немесе алиментті бір жолғы төлеу туралы не алимент есебіне белгілі бір мүлікті беру туралы немесе алиментті өзге бір жолмен төлеу туралы талап етіп сотқа жүгінуге құқылы.

Егер алимент төлеу туралы келісім болмаған жағдайда алимент мөлшері сот тәртібімен белгіленгеннен кейін тараптардың бірінің материалдық немесе отбасылық жағдайы өзгерсе, сот кез келген тараптың талап етуі бойынша белгіленген алимент мөлшерін өзгертуге немесе алимент төлеуге міндетті адамды оны төлеуден босатуға құқылы. Алимент мөлшері өзгертілген немесе оны төлеуден босатылған жағдайда сот тараптардың назар аудараптық мүддесін ескеруге құқылы.

Егер кәмелетке толған әрекетке қабілетті адам алиментті төлеуге міндетті адамға қатысты қасақана қылмыс жасағаны немесе кәмелетке толған әрекетке қабілетті адам отбасында лайықсыз мінез-құлық көрсеткен жағдайы анықталса, сот оған алимент өндіріп беруден бас тартуға құқылы.

Алимент төлеу туралы келісіммен белгіленген алименттік міндеттемелер осы келісімнің күшінде болу мерзімі біткенде немесе осы келісімде көзделген негіздер бойынша, сондай-ақ тараптардың бірі қайтыс болғанда тоқтатылады.

Сот тәртібімен өндіріп алынатын алиментті төлеу:

1) бала кәмелетке толғанан кейін немесе кәмелетке толмаған балалар кәмелетке толғанға дейін толық әрекетке қабілеттін алған жағдайларда;

2) асырап-багу үшін алимент өндіріп алынған бала асырап алынғанда;

3) сот алимент алушының еңбекке жарамдылығы қалпына келтірілген немесе көмекке мұқтаждығы тоқтатылған деп танығанда;

4) еңбекке жарамсыз бұрынғы жұбайының көмегін мұқтаж болып келген алимент алушы жаңа некеге тұрганда;

5) алимент алушы адам немесе алимент төлеуге міндепті адам қайтыс болғанда тоқтатылады.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.
8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.

10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, қалпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
11. Қазақстан Республикасы азаматтарының тегін, атын және әкесінің атын өзгерту туралы өтініштерін қарастыру тәртібі туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
12. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі. 13.07.99ж.
13. Закон РК от 30.12.99г. «О присоединении Республики Казахстан к Конвенции о гражданстве замужней женщины ».

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М., 1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М., 1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.
4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г
6. Ермакова Л.Н., Утешева К.Ш. Судебная практика по рассмотрению споров, связанных с рождением детей/ Гражданское законодательство РК. В.10-А., 2001.
7. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1.Кәмелеткे толмаған болаларды асырап- бағуға сот тәртібімен өндіріп алынатын

Алименттің мөлшері қалай анықталады:

[a] [+] 1 балаға 1/4 мөлшерінде, 2 балаға 1/3 мөлшеріде, 3 және одан да көп балаға 1/2

мөлшерінде

[b] 1 балаға 1/2 мөлшерінде, 2 балаға 1/4 мөлшерінде, 3 және одан да көп балаға 1/3

мөлшерінде

[c] 1 балаға 1/3 мөлшерінде, 2 балаға 1/6 мөлшерінде, 3 және одан да көп балаға 1/4

мөлшерінде

[d] 1 балаға 2 есе мөлшерінде, 2 балаға 2/4 мөлшерінде, 3 және одан да көп балаға 3

есе мөлшерінде

2.Алимент төлеу туалы келісімнің нысаны:

[a] күәлардың қатысумен ауызша жасалады

[b] жазбаша немесе ауызша жасалады

[c] [+]жазбаша түрде жасалады және оны нотариат күәландырады

[d] «Неке және отбасы туралы» Зандада көзделмеген

3.Алимент өндіріп алу үшін сотқа талап арыз беруге мүдделі:

[a] бұрынғы ерлі-зайыптылардың біреуі

[b] қамқоршы және қорғанышы органдары

[c] [+]барлық жауап дұрыс

[d] прокурорлар

4.Неке бұзылған соң алимент алуға бұрынғы ата- аналарының құқығы бар:

- [а] егер ол жүкті болса және 3 жасқа толмаған ортақ балалары болса
- [б] егер ортақ мүгедек балалары болса және ол 16 жасқа толмаған болса
- [с] егер бұрынғы зайыбы неке бұзылғанға дейін еңбекке қабілетсіз болып табылса
- [д] [+]-барлық жауап дұрыс

Тақырып 8. Бала асырап алуды құқықтық реттеу.

Ата-аналардың қамқорлығының қалғын балалар туралы мәліметтері бар мекемелердің (мекетепке дейін білім беру, емдеу және басқа да мекемелердің) лауазымды адамдары және өз де азаматтар туралы қорғаншы және қамқоршы органдарға балалардың нақты тұрған жерін хабарлауға міндетті.

Қорғаншы және қамқоршы орган осындағы мәліметтер алған күннен бастап үш күн ішінде баланың тұрмыс жағдайына зерттеу жүргізуге және ата-аналарының немесе оның туыстарының қамқорлығы жоқ екендігі фактісі анықталған кезде баланы орналастыру туралы мәселе шешілгенге дейін оның құқықтары мен мұдделерін қорғауды қамтамасыз етуге міндетті.

Ата-аналарының қамқорлығының қалған балалар тәрбие, емдеу және басқа да мекемелердің басшылары, баланы отбасы тәрбиесіне беру мүмкін екендігі белгілі болған күннен бастап жеті күн мерзім ішінде бұл туралы осы мекеменің тұрған жері бойынша қорғаншы және қамқоршы органға хабарлауға міндетті.

Қорғаншы және қамқоршы орган аталған мәліметтер түскен күннен бастап бір ай ішінде баланы орналастыруды қамтамасыз етеді және баланы отбасына

тәрбиелеуге беру мүмкіндігі болмаған кезде орталықтандырылған есепке алу үшін және кейіннен баланы Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын Қазақстан Республикасы азаматының отбасына тәрбиелеуге орналастыруға жәрдем көрсету үшін осындай бала туралы мәліметті тиісті әкімшілік аумақтық бөліністің білімі беру басқармасының органына жібереді.

Балаларды орталықтандырылған есепке алуды ұйымдастыру тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Ата-аналарының қамқорлығынысыз қалған балалар асырап алынып, отбасына тәрбиеленуге, қорғаншылыққа (қамқоршылыққа) немесе патронат шарты бойынша, ал мұндай мүмкіндік болмаған кезде, жетім балаларға немесе ата-аналарының қамқорлығынысыз қалған балаларға арналған барлық үлгідегі (тәрбие, емдеу және басқа да) мекемелерге берілуге тиіс.

Баланың мұддесіне сай оны орналастыру кезінде оның этникалық шығу тегі, белгілі бір дінге және мәдениетке жататындығы, ана тілі, тәрбие мен білім берудегі сабактастықты қамтамасыз ету мүмкіндігі ескерілуі мүмкін.

Ата-аналарының қамқорлығынысыз қалған балаларды отбасына немесе мекемеге тәрбиелеуге орналастырганға дейін балаларға қорғаншылық (қамқоршылық) міндеттерін атқару қорғаншы және қамқоршы органдарға уақытша жүктеледі.

Кәмелетке толмаған балаларға қатысты және солардың мұдделеріне сәйкес қана ұл асырап алуға немесе қыз асырап алуға жол беріледі.

Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын бұл балаларды Қазақстан Республикасының

аумағында тұрақты тұратын Қазақстан Республикасының азаматтарына тәрбиелеуге беру мүмкін болмаған жағдайларда ғана шетелдіктерге асырап алуға, не балалардың туыстарына осы туыстарының азаматтығы мен тұргылықты жеріне қарамастан асырап алуға берілуі мүмкін.

Балалар Қазақстан Республикасының аумағынан тыс жерлерде тұрақты тұратын Қазақстан Республикасының азаматтарына, балалардың туысы емес шетелдіктерге аталған балалар орталықтандырылған есепке қойылған күннен үш ай өткеннен соң асырап алуға берілуі мүмкін.

Бала асырап алғысы келетін шетелдіктер баланы жеке өзі таңдал алуға, онымен кемінде екі апта бойы тікелей жақын араласуға, қорғаншы және қамқоршы органға баланы асырап алғысы келетіні туралы жазбаша арыз, сондай-ақ мелекеттік лицензиялар негізінде осындай қызметті жүзеге асыратын агенттіктер беретін ықтимал ата-аналардың қаржы жағынан әл-аукаты, отбасы жағдайы, денсаулық жағдайы, жеке басының адамгершілік қасиеттері туралы анықтама беруге міндетті.

Бала асырап алуды бала асырап алуға тілек білдірген адамдардың (адамның) арызы бойынша сот жүргізеді. Бала асырап алу туралы істерді сот азаматтық іс жүргізу заңдарында көзделген ережелер бойынша ерекше іс жүргізу тәртібімен жүргізіледі. Балаларды асырап алу туралы істерді сот қорғаншы және қамқоршы органдардың қатысуымен қарайды.

Бала асырап алушының және асырап алынған баланың құқықтары мен міндеттері баланы асырап алу туралы сот шешімі заңды күшіне енген күннен бастап туындаиды.

Сот баланы асырап алу туралы соттың шешімі занды күшіне неген күннен бастап үш күн ішінде осы шешімнің көшірмесін шешім шығарған орны бойынша азаматтық хал актілерін жазатын орган мен қорғаншы және қамқоршы органға жіберуге міндепті.

Бала асырап алу азаматтық хал актілерінің мемлекеттік тіркеуі үшін белгіленген тәртіппен мемлекеттік тіркелуге тиіс.

Бір адамның ағалы-інілі және апалы-сіңлілі (қарындасты) болып табылатын немесе өзара туыстық қатынасы жоқ бірнеше баланы асырап алуына болады. Өзара туыстық қатынасы жоқ асырап алынған балалардың арасында ағалы-інілі және апалы-сіңлілі (қарындасты) сияқты құқықтар мен міндептер пайда болады. Асырап алу балалардың мұдделеріне сай келетін жағдайларды қоспағанда, ағалы-інілер мен апалы-сіңлілерді (қарындастарын) әртүрлі адамдардың асырап алуына жол берілмейді.

Бала асырап алуға бала асырап алушы адамның отбасында баланың қалыпты дамуы, тәрбиеленуі және білім алуы үшін жағдайлар болған кезде рұқсат етіледі.

Мыналарды:

- 1) сот әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі деп таныған адамдарды;
- 2) сот біреуін әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі деп таныған ерлі-зайыптыларға;
- 3) сот арқылы ата-ана құқықтарынан айырылған немесе сот ата-ана құқықтарын шектеген адамдарды;
- 4) өзіне заңмен жүктелген міндептерді тиісінше орындағаны үшін қорғаншылық (қамқоршылық) міндептерден шеттетілген адамдарды;
- 5) егер өз кінәлары бойынша сот шешімімен бала асырап алудың күші жойылса, бұрынғы бала асырап алушы адамдарды;

6) денсаулық жағдайы бойынша ата-ана құқықтарын жүзеге асыра алмайтын адамдарды қоспағанда, қай жыныстан болса да кәмелетке толған адамдар бала асырап алушылар бола алады.

Бір-бірімен некеде тұрмайтын адамдардың белгілі бір баланы бірлесіп асырап алуына болмайды.

Баланы асырап алу үшін оның ата-аналарының келісімі қажет. Жасы он алтыға жетпеген, кәмелетке толмаған ата-аналардың баласын асырап алғанда, сондай-ақ олардың ата-аналарының немесе қорғаншыларының (қамқоршыларының), патронат тәрбиешілерінің келісімі, ал ата-аналары немесе қорғаншылары (қамқоршылары) болмаған жағдайда – қорғаншы және қамқоршы органның келісімі қажет.

Бала асырап алу туралы сот шешімі шығарылғанға дейін ата-аналар бала асырап алуға өздері берген келісімінің күшін жоюға құқылы.

Қорғаншылықта (қамқоршылықта) тұрған балаларды асырап алу үшін олардың қорғаншыларының (қамқоршыларының) жазбаша түрдегі келісімі қажет.

Патронат туралы шарт бойынша тәрбиеленіп жатқан балаларды асырап алу үшін патронат тәрбиешілерінің жазбаша түрдегі келісімі қажет.

Ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған және тәрбие, емдеу мекемелері мен басқа да мекемелердегі балаларды асырап алу үшін осы мекемелер басшыларының жазбаша түрдегі келісімі қажет.

Егер ата-аналарын:

- 1) сот белгісіз немесе өлген, хабар-ошарсыз кеткен деп таныса;
- 2) сот әрекетке қабілетсіз деп таныса;
- 3) сот ата-ана құқықтарынан айырса;
- 4) баламен бірге тұрмайтын және сот дәлелсіз деп таныған себептер бойынша алты айдан астам уақыт

бойы оны тәрбиелеу мен асыраудан жалтарып жүрсө, олардың баланы асырап алуға келісімі талап етілмейді.

Он жасқа толған баланы асырап алу үшін оның келісімі қажет.

Егер баланы ерлі-зайыптылардың екеуі бірдей асырап алмаса, баланы ерлі-зайыптылардың біреуі асырап алған кезде бала асырап алуға ерлі-зайыптылардың екіншісінің жазбаша келісімі талап етіледі. Егер ерлі-зайыптылар отбасылық қатынастарды іс жүзінде тоқтатып, бір жылдан астам уақыт бөлек тұрып жатса және екінші жұбайының тұрғылықты жері белгісіз болса, бала асырап алу үшін екінші жұбайдың келісімі талап етілмейді.

Асырап алынған баланың өз аты, әкесінің аты және тегі сақталады. Бала асырап алушының өтініші бойынша, егер бұл баланың мүдделеріне қайшы келмейтін болса, асырап алынған балаға бала асырап алушының тегі, сондай-ақ ол ұсынған аты беріледі. Асырап алынған баланың әкесінің аты болып, егер бала асырап алушы еркек болса, асырап алушының аты, ал егер асырап алушы әйел болса асырап алынған баланың әкесі ретінде сол әйел ұсынған адамның аты танылады. Егер бала асырап алушы ерлі-зайыптылардың тектері әртүрлі болса, бала асырап алушы ерлі-зайыптылардың келісімдері бойынша, асырап алынған балаға олардың біреуінің тегі беріледі.

Бала асырап алудың құпиялышының қамтамасыз ету үшін бала асырап алушының өтініші бойынша асырап алынған баланың туған күні, бірақ алты айдан аспайтын мерзімге, сондай-ақ оның туған күні өзгертулған мүмкін.

Асырап алынған баланың туған күнін өзгертуге үш жасқа дейінгі бала асырап алынған кезде ғана жол беріледі.

Асырап алғанған балалар және олардың ұрпақтары бала асырап алушылармен олардың туыстарына қатысы бойынша, ал бала асырап алушылар және олардың туыстары асырап алғанған балалар мен олардың ұрпақтарына қатысы бойынша жеке мүліктік құқықтар мен міндеттер жағынан тегі бір туыстарға теңестіріледі.

Асырап алғанған балалар өздерінің ата-аналарына (өздерінің туыстарына) қатысы бойынша жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарынан айырылады және олар жөніндегі міндеттерден босатылады.

Баланы бір адам асырап алған жағдайда, егер бала асырап алушы еркек болса, шешесінің тілегі бойынша, егер бала асырап алушы әйел болса, әкесінің тілегі бойынша жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтар мен міндеттердің сақталуы мүмкін.

Асырап алғинар кезінде ата-анасының қайтыс болуына байланысты өзіне тиесілі зейнетақы мен жәрдемақы алуға құқығы бар бала құқықты асырап алғанған жағдайда да сақтап қалады.

Бала асырап алудың құпиялылығы заңмен қорғалады. Бала асырап алу туралы шешім шыгарған судьялар немесе бала асырап алуды мемлекеттік тіркеуді жүзеге асырган лауазымды адамдар, сондай-ақ бала асырап алу туралы өзгедей түрде хабардар болған адамдар бала асырап алудың құпиялылығын сактауға міндетті. Бала асырап алудың құпиялылығын оны асырап алушылардың еркіне қарамай жария еткен адамдар заңда белгіленген тәртіппен жауапқа тартылады.

Бала асырап алу:

1) асырап алу туралы шешім жалған құжаттар негізінде қабылданған;

2) заң бойынша міндettі болса да, бала асырап алу ата-аналардың келісімінсіз жасалған;

3) некеде тұрған адам жұбайының келісімінсіз бала асырап алған жағдайда жарамсыз деп анылады.

Бала асырап алуды жарамсыз деп тану сот тәртібімен жүргізіледі.

Бала асырап алу туралы сот шешімі шыққан кезден бастап бала асырап алу жарамсыз деп танылады. Бала асырап алу жарамсыз деп танылған жағдайда, асырап алынған баланың және асырап алушылардың (бала асырап алушылар туыстарының) өзара құқықтары мен міндettері тоқтатылады және егер мұны баланың мұddeлері қажет етсе, баланың және оның ата-анасының (оның туыстарының) өзара құқықтары мен міндettері қалпына келтіріледі. Ата-ананың талап етуі бойынша балаға бұрынғы аты, әкесінің аты және тегі беріледі.

Сот бала асырап алуды жарамсыз деп тану туралы соттың шешімі заңды құшіне енген күннен бастап үш күн ішінде осы шешімнің үзіндісін бала асырап алуды мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазатын орган мен қорғаншы және қамқоршы органдарға жіберуге міндettі.

Егер бала асырап алудың құшін жою туралы талап қойылған кезде асырап алынған бала кәмелетке толса, баланы асырап алудың құшін жоюға жол берілмейді, бұған мұндай құшін жоюға бала асырап алушы мен асырап алынған баланың өзара келісімі, сондай-ақ асырап алынған баланың ата-анасының, егер олар тірі болса, сот ата-ана құқықтарынан айырмаған немесе әрекетке қабілетсіз деп танымаған болса, олардың да келісімі болған жағдайлар қосылмайды.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.
8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.
10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, қалпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.
11. Қазақстан Республикасы азаматтарының тегін, атын және әкесінің атын өзгерту туралы өтініштерін қарастыру тәртібі туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген. 26.09.96ж.

12. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі. 13.07.99ж.
13. Закон РК от 30.12.99г. «О присоединении Республики Казахстан к Конвенции о гражданстве замужней женщины».
14. Закон РК от 5 февраля 1999г. «О специальном государственном пособии в РК».
15. Положение о патронате. Утв. Постановлением правительства РК от 09.09.99г.
16. Правила организации централизованного учета детей, оставшихся без попечения родителей. Утв. Постановлением правительства РК от 09.09.99г.
17. Конвенция о правах ребенка. 20.11.89г.
18. Гаагская конвенция 1993г. «О защите детей и международном сотрудничестве в области межгосударственного усыновления».
19. Правила об учете иностранных граждан, желающих усыновить детей, являющихся гражданами РК. Утв. Приказом министра иностранных дел РК от 17.06.99г. № 655.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М., 1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М., 1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

- 1..Азаматтардың бірнеше балаларды асырап алуларына заң рұқсат ете ме:
[a] рұқсат етпейді

- [b] [+] рұқсат етеді
- [c] мұндай норма көзделмеген
- [d] тек бір балағы ғана рұқсат етілген

2. Баланы асырап алу тәртібін қай орган жүргізді:

- [a] [+] сот
- [b] қорғаншы және қамқоршы орган
- [c] прокурор
- [d] өзге орган

3. Бала асырап алушы мен асырап алғануш баланың арасындағы жас айырмасы қанша болуы тиіс:

- [a] кем дегенде 20 жас
- [b] кем дегенде 10 жас
- [c] кем дегенде 5 жас
- [d] [+] кем дегенде 16 жас

4. Асырап алушылар бола алмайды:

- [a] [+] біреуі әрекетке қабілеттілігі шектеулі деп танылған ерлі-зайыптылар
- [b] Қазақстан Республикасының азаматтары
- [c] Қазақстан Республикасының шетелде тұратын азаматтары
- [d] шетелдіктер
- [e] басқа діни сенімі бар азаматтар

5. Асырап алынған баланың туған күнін өзгертуге жол беріледі:

- [a] [+] 6 айға дейінгі жаста;
- [b] 1 жылға дейінгі жаста;
- [c] 2 жылға дейінгі жаста;
- [d] 3 жылға дейінгі жаста;
- [e] кез келген жаста.

Тақырып 9. Қамқоршылық пен қорғаншылықты құқықтық реттеу

Ата-анасының қайтыс болуы, олардың ата-ана құқықтарынан айырылуы, олардың ата-ана құқықтарының шектелуі, ата-анасының әрекетке қабілетсіз деп танылуы, ата-анасының сырқаттылығы, ата-аналарының ұзак уақыт болмауы, ата-аналардың балаларын тәрбиелеуден немесе олардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудан жалтаруы, соның ішінде ата-аналардың тәрбиелеу, емдеу және басқа да осыған ұксас мекемелерден өз балаларын алушдан бас тартуы, сондай-ақ ата-аналардың қамқорлығы болмаған өзге де жағдайларда, балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау қорғаншы және қамқоршы органдарға жүктеледі.

Қорғаншы және қамқоршы органдар ата-аналарының қамқорлығының қалған балаларды анықтайды, осындай балалардың есебін алушды жүргізеді және ата-анасының қамқорлығының қалудың нақты мән-жайларын негізге ала отырып, балаларды орналастырудың нысандарын таңдайды, сондай-ақ оларды асырау, тәрбиелеу және білімі беру жағдайларына одан әрі бақылау жасауды жүзеге асырады.

Қорғаншы және қамқоршы органдардан басқа, ата-анасының қамқорлығының қалған балаларды орналастыру жөніндегі заңды және жеке тұлғалардың қызметіне жол берілмейді.

Қорғаншылық және қамқоршылық ата-анасының қамқорлығының қалған балаларға оларды асырау, тәрбиелеу және білімі беру мақсатында, сондай-ақ олардың мүліктік және мүліктік емес құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін белгіленеді.

Қорғаншылық және қамқоршылық әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі кәмелетке

толған адамдардың мұліктік және жеке мұліктік емес құқықтары мен мұдделерін қорғау үшін де белгіленеді.

Қорғаншылық он төрт жасқа толмаған балаларға, сондай-ақ психикалық аурудың салдарынан немесе ақыл-есінің кемдігінен сот әрекетке қабілетсіз деп таныған адамдарға белгіленеді. Қорғаншылық қайтыс болған немесе сottтың шешімімен өлді немесе хабар-ошарсыз кеткен деп танылған кәмелетке толмаған адамның, әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі кәмелетке толған адамның мұлкіне тағайындалады.

Егер қорғаншылық және қамқоршылық белгіленген адамның басқа жерде мұлкі болса, онда осы мұлікті басқару үшін қорғаншы және қамқоршы органдар мұліктің тұрған жерінде қорғаншы тағайындей алады.

Қамқоршылық он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандарға, сондай-ақ апиртті ішімдіктерге немесе есірткі заттарға салынуы салдарынан сот әрекет қабілеттілігі шектеулі деп таныған адамдарға белгіленеді.

Денсаулығының жай-күйіне байланысты өзінің құқықтарын өз бетінше жүзеге асыра алмайтын және міндеттерді орындай алмайтын кәмелетке толған әрекетке қабілетті адамдардың арызы бойынша оларға қамқоршылық белгіленуі мүмкін.

Қорғаншы және қамқоршы органдар баланы және оны тәрбиелеуге үміткер адамның (адамдардың) тұрмыс жағдайларына зерттеу актісін сотқа табыс етуге міндетті.

Мыналарды:

1) сот әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеттілігі шектеулі деп таныған адамдарды;

2) сот бойынша ата-ана құқықтарынан айырылған немесе ата-ана құқықтарын сот шектеген адамдарды;

3) өзіне заңмен жүктелген міндеттерді тиісінше орындамағаны үшін қорғаншылық (қамқоршылық) міндеттерден шеттетілген адамдарды;

4) егер сот олардың кінәсінен бала асырап алудың күшін жойған болса, бұрын бала асырап алушыларды;

5) денсаулығының жай-күйіне байланысты баланы тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін жүзеге асыра алмайтын адамдарды қоспағанда екі жыныстың да кәмелетке толған адамдары қорғаншылар (қамқоршылар) бола алады.

Қорғаншы немесе қамқоршы тек оның келісімімен ғана тағайындалуы мүмкін.

Егер бұл қорғаншылыққа алынушының мұдделеріне қайшы келмесе, қорғаншыны немесе қамқоршыны тағайындауда жұбайының, ата-анасының, туыстарының немесе қорғаншылыққа алынушыға жақын басқа да адамдардың басым құқығы болады. Егер қамқорлыққа алынушылардың мұдделерінің арасында қайшылық болмаса, бір қорғаншы немесе қамқоршыны бірнеше адамға тағайындауға жол беріледі.

Балаға қорғаншы (қамқоршы) тағайындау кезінде қорғаншының (қамқоршының) адамгершілік және өзге де жеке қасиеттері, оның қорғаншылық (қмқоршылық) міндеттерді орындау қабілеті, қорғаншы (қамқоршы) мен баланың арасындағы қатынастар, қорғаншы (қамқоршы) отбасы мүшелерінің балаға деген көзқарасы, сондай-ақ, егер бұл мүмкін болса, баланың өз тілегі ескеріледі.

Егер кәмелетке толмаған балаға қорғаншы немесе қамқоршы етіп тағайындалатын адам некеде тұрса, оның жұбайының келісімі талап етіледі.

Қорғаншылықты немесе қамқоршылықты қажет ететін және тиісті тәрбие, емдеу мекемелерінде, халықты әлеуметтік қорғау мекемелерінде тұрып жатқан адамдардың қорғаншылары мен қамқоршылары осы мекемелердің әкімшілігі болып табылады.

Қорғаншының (қамқоршының) осындай мекемелерге баланы уақытша орналастыруы қорғаншының (қамқоршының) осы балаға қатысты қорғаншылық (қамқоршылық) құқықтары мен міндеттерін тоқтатпайды.

Корғаншылар мен қамқоршылар өз қамқорындағылардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды кез келген адамдарға қатысты, соның ішінде сotta арнайы өкілеттіксіз қорғай алады.

Қорғаншылықа (қамқоршылыққа) алынған адамдардың құқықтары:

- 1) өздерінің қадір-қасиеттерінің құрметтелуіне;
- 2) қорғаншы (қамқоршы) тарапынан қамқорлық көруге;
- 3) онымен бірге тұруға;
- 4) өздерінің тиісті алименттерін, зейнетақыларын, жәрдемақыларын және басқа да әлеуметтік төлемдерін алуға;
- 5) тұрғын меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын сақтауға;
- 6) қорғаншы (қамқоршы) тарапынан қиянат етушіліктен қорғану.

Қорғаншылыққа (қамқоршылыққа) алынған балалар келтірілген құқықтардан басқа:

- 1) қорғаншының (қамқоршының) отбасында тәрбиелену;

2) оларды асырап-бағу, тәрбиелеу, білім беру және, жан-жақты дамытуы үшін жағдайлардың қамтамасыз етілуі;

3) тұрғын үй-жайы болмаған жағдайда тұрғын үй заңдарына сәйкес оны алу құқықтарына да ие болады.

Ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған, тәрбие, емдеу және басқа да мекемелеріндегі балалардың:

1) асырап-бағылуға, тәрбиеленуге, білім алуға, жан-жақты дамуға, өздерінің адамгершілік қадір-қасиеттерінің, өз мүдделерінің қамтамасыз етілуіне;

2) өздеріне тиесілі алименттерді, зейнетакыларды, жәрдемакыларды және басқа да әлеуметтік төлемдерді алуға;

3) тұрғын үй-жайға меншік құқығын немесе тұрғын үй-жайды пайдалану құқығын сақтауға, ал тұрғын үй-жайы болмаған жағдайда тұрғын үй заңдарына сәйкес тұрғын үй-жай алу құқығына ие болуға;

4) аталған мекемелерде тұруы аяқталған соң еңбек туралы заңдарда көзделген жұмысқа орналасу кезіндегі женілдіктерге ие болуға құқығы бар.

Қорғаншы және қамқоршы органдар аталған мекемелерде тұрып жатқан балаларды асырау, тәрбиелеу, оларға білім беру жағдайларын бақылауды жүзеге асырады.

Қорғаншылар заң жүзінде қамқоршылыққа алынғандар дың өкілдері болып табылады және барлық қажетті мәмілелерді олардың мүдделерін көздең жасайды.

Қамқоршылар өздерінің қамқоршылығындағы адамдардың өз бетінше жасауға құқығы жоқ мәмілелерді жасауға келісімі береді, қамқоршылығындағылардың өз құқықтарын жүзеге

асыруына және міндеттерін атқаруына жәрдем көрсетеді, сондай-ақ оларды үшінші бір тұлғалардың тарапынан ықтимал қияннатаудан қорғайды.

Қорғаншы (қамқоршы) қамқоршылығына алынгандарды өз есебінен асырап-бағуға міндетті емес. Қамқоршылыққа алынушыны асырап-бағу қамқоршылықта алынушының алатын жалақысы, алименті, зейнетакысы және басқа да әлеуметтік төлемдері есебінен, сондай-ақ оған тиесілі мүліктер есебінен жүзеге асрылады.

Қамқоршылыққа алынушыны асырап-бағуға жеткілікті қаражат болмаған кезде, қорғаншы және қамқоршы органдар оны асырап-бағуға жәрдемақы тағайындаиды.

Баланың қорғаншысы (қамқоршысы) қорғаншылығындағы (қамқоршылығындағы) баланы тәрбиелеуге, оның денсаулығына, дene, психикалық, адамгершілік және рухани дамуына қамқорлық жасауға құқылы және міндетті.

Қорғаншы (қамқоршы) баланың пікірі мен қорғаншы және қамқоршы органның ұсыныстарын ескере отырып қорғаншылығындағы (қамқоршылығындағы) баланы тәрбиелеудің әдістерін дербес белгілеуге құқылы.

Қорғаншы (қамқоршы) баланың пікірін ескере отырып, ол орта білім алғанға дейін балаға білім беру мекемесі мен оқытудың нысаның таңдауға құқылы және баланың орта білім алуын қамтамасыз етуге міндетті.

Қорғаншы (қамқоршы) қамқоршылығындағы (қорғаншылығындағы) баланы өздерінде занды негіздерсіз ұстап отырған кез кеген адамның, соның ішінде баланың жақын туыстарынан қайтарып беруді сот арқылы талап етуге құқылы.

Баланың өз ата-аналарымен және басқа да жақын туыстарымен қарым-қатынас жасауына, мұндай қарым-қатынас баланың мүдделеріне сай келмеген жағдайларды қоспағанда, бөгет болуға қорғаншының (қамқоршының) құқығы жоқ.

Қамқорлыққа алынушылар, балалар немесе емдеу мекемелерінде тәрбиеленуде немесе емделуде болған жағдайларды қоспағанда, кәмелетке толмағандардың қорғаншылары мен қамқоршылары өздері қамқорлыққа алынғандармен бірге тұруға міндетті. Қамқоршының он алты жасқа толған қамқоршылыққа алынушыдан бөлек тұруына, бұл қамқоршылыққа алынушының тәрбиесіне және оның құқықтары мен мүдделерін қорғауға қолайсызың туғызбайтын жағдайда, қорғаншы және қамқоршы органның рұқсатымен жол беріледі.

Қорғаншылар мен қамқоршылар түрліліктерінің өзгеруі туралы қорғаншы және қамқоршы органдарға хабарлап отыруға міндетті.

Қорғаншы кемінде жылына бір рет қорғаншы және қамқоршы органға қамқоршылыққа алынушының денсаулық жағдайы туралы және оны тәрбиелеу жөніндегі, сондай-ақ оның мүлкін басқару жөніндегі жұмыс туралы есеп беріп отыруға міндетті.

Қорғаншы және қамқоршы органның алдын ала берген рұқсатынсыз қорғаншының иеліктен алу жөніндегі мәмілелер жасауға келісім беруге, соның ішінде қамқоршылыққа алынушының мүлкін айырбастауға немесе сыйға тартуға немесе оның атынан кепіл болу шартын жасасуға, оны жалға (жалдауға), тегін пайдалануға немесе кепілге беруге, қамқорлыққа алынушының заң бойынша және өсiet бойынша мұрагерлікten тиесілі құқықтарынан бас тартқызуға әкеп соғатын мәмілелер жасауға, оның мүлкін бөлуге

немесе одан үлес бөлуге, сондай-ақ қамқоршылықа алышуның мүлкін азайтуға әкеп соғатын басқа да кез келген мәмілелер жасауға құқығы жоқ. Аталған мәмілелер нәтижесінде қорғаншы алған қаражаттың қалай жұмсалуға тиіс екенін қорғаншы және қамқоршы орган белгілейді.

Қорғаншы және қамқоршы орган кәмелетке толмаған қамқоршылыққа алышу өз ата-анасына қайтып оралған немесе ол асырап алушыға қайтарылған жағдайларда, қорғаншы немесе қамқоршыны өз міндеттерін атқарудан босатады.

Қамқоршылыққа алунышыны тәрбие, емдеу мекемесіне, халықты әлеуметтік қорғау мекемесіне немесе басқа да мекемеге орналастыру кезінде, егер бұл қамқоршылыққа алышуның мүдделеріне қайшы келмесе, қорғаншы және қамқоршы орган бұрын тағайындалған қорғаншыны немесе қамқоршыны олардың өз міндеттерін атқарудан босатады.

Қорғаншы немесе қамқоршы өзінің тиісті міндеттерін тиісінше атқармаған жағдайда, соның ішінде өзінің қорғаншылығын жеке басының пайдасы мақсатында пайдаланған кезде немесе қамқоршылыққа алышуның қадағалаусыз және қажетті көмексіз қалдырыған жағдайда, қорғаншы және қамқоршы орган қорғаншыны немесе қамқоршыны осы міндеттері атқарудан шеттетуі және кінәлі адамды заңмен белгіленген жауапқа тарту үшін қажетті шаралар қолдануы мүмкін.

Жасөспірім қамқоршылыққа алышу он төрт жасқа жеткен соң оған қорғаншылық тоқтатылады, ал қорғаншылық міндетін жүзеге асyrатын адам бұл туралы қосымша шешімсіз кәмелетке толмаған баланың қамқоршысы болады.

Кәмелетке толмаған балаға қамқоршылық он сегіз жасқа жеткен кезде арнайы рұқсатсыз, сондай-ақ ол некеге отырған кезде және кәмелетке толғанға дейін ол әрекетке толық қабілетті болған басқа да жағдайларда қамқоршылық тоқтатылады.

Қорғаншылық және қамқоршылық нысанындағы патронат ата-анасының қамқорлығының қалған, соның ішінде тәрбиелеу, емдеу немесе осы тәрізді басқа да мекемелердегі кәмелетке толмаған балаларға белгіленеді.

Баланы тәрбиелеуге алуға тілек білдіруші адам (патронат тәрбиеші) мен қорғаншы және қамқоршы орган арасында жасалған баланы (балаларды) тәрбиелегу беру туралы шарт патронаттың туындау негізі болып табылады. Баланы тәрбиелеуге беру туралы шарт баланы асырап-бағу, тәрбиелеу және білім беру жағдайларын, патронат тәрбиешінің құқықтары мен міндеттерін, патронат тәрбиешіге қатысты қорғаншы және қамқоршы органдардың міндеттерін, сондай-ақ мұндай шарттың тоқтатылу негіздері мен салдарларын көздеуі тиіс.

Бала патронат тәрбиешіге аталған шартпен белгіленген мерзімге тәрбиелеуге беріледі.

Патронат тәрбиешілердің еңбегіне акы төлеу және тәрбиелеуге алынған балалар санына қарай берілетін жеңілдіктер Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленеді.

Баланы тәрбиелеуге беру туралы шарт:

1) дәлелді себептері (сырқаттану, отбасылық немесе материалдық жағдайдың өзгеруі, баламен өзара түсіністіктің болмауы, балалар арасындағы жанжалдар және басқалар) болған кезде патронат тәрбиешілердің бастамасы бойынша;

2) баланы асырап-бағу, тәрбиелеу және білім беруде қолайсыз жағдайлар туған кезде қорғаншы және қамқоршы органның бастамасы бойынша;

3) бала ата-анасына қайтарып берілген немесе бала асырап алынған жағдайларда мерзімінен бұрын бұзылуы мүмкін.

Патронат тәрбиешілер тәрбиеге алынған балаға қатысты қорғаншылар мен қамқоршылар сияқты құқықтар мен міндеттерге ие болады. Патронат тәрбиешілерді ірікте алушы қорғаншы және қамқоршы органдар жүзеге асырады.

Шарт бойынша оны патронат тәрбиешілерге беру үшін баланы (балаларды) алдын ала таңдауды қорғаншы және қамқоршы органмен келісім бойынша баланы (балаларды) отбасына қабылдауға тілек білдірген адамдар жүзеге асырады. Ағалы-інілілерді, апалы-сіңілілерді (қарындастарын) ажыратуға жол берілмейді, бұған олардың мұдделеріне сай келетін жағдайлар қосылмайды. Баланы (балаларды) патронат тәрбиешілерге беру оның пікірі ескеріле отырып жүзеге асырылады. Он жасқа толған бала (балалар) оның келісімімен ғана берілуі мүмкін.

Патронат тәрбиешілерге берілген бала (балалар) өзіне тиесілі алименттерге, зейнетақыға, жәрдемақыға және басқа да әлеуметтік төлемдерге құқығын, сондай-ақ тұрғын үй-жайға меншік құқығын немесе тұрғын үй-жайды пайдалану құқығын сақтайды. Тұрғын үй-жайы болмаған кезде, тұрғын үй заңдарына сәйкес оған тұрғын үй-жай берілуіне құқығы бар.

Әр баланы асырап-бағуға Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен және мөлшерде ай сайын ақшалай қаражат төленеді.

Қорғаншы және қамқоршы орган патронат тәрбиешілерге қажетті көмек көрсетуге, баланың

(балалардың) өмірі мен тәрбиесіне қалыпты жағдай туғызуға жәрдемдесуге міндетті, сондай-ақ патронат тәрбиешілерге жүктелген баланы (балаларды) асырап-бағу, тәрбиелеу және оған білім беру міндеттерін орындауға бақылауды жүзеге асыруға құқылы.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

Нормативтік актілер:

1. ҚР Конституциясы. 30.08.1995
2. ҚР «Неке және отбасы туралы» заңы, 17.12.1998ж.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.
4. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік, әлеуметтік жәрдемақылар туралы заң. 16.06.97ж.
5. ҚР «Тұрғын үй қатынастары туралы» заң. 06.04.1997ж.
6. ҚР «Нотариат туралы» заңы. 14.07.1997ж.
7. ҚР «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» заңы. 13.12.2000ж.
8. ҚР Президентінің «ҚР-дағы шетел азаматтарының құқықтық жағдайы туралы» Жарлығы, 19.06.1995
9. ҚР «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу барысында заңнамаларды қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы. 28.04.00ж.
10. Азаматтың хал-ахуалын тіркеу жазбаларын өзгерту, қалпына келтіру және жою тәртібі және азаматтың хал-ахуалын тіркеу кітабын сақтау

туралы ереже. Үкімет қаулысымен бекітілген.
26.09.96ж.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антокольская М.В. Семейное право. М.,1997г.
2. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву. М.,1996.
3. Акбергенова М.Н. Обзор судебной практики рассмотрения семейных споров актюбинским городским судом / Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии и практика, Алматы, 1999г.
4. Васильева Е.А. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М., 1993г.
5. Гражданское право/ Под.ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Т.3. М., 1998г
6. Ермакова Л.Н., Утешева К.Ш. Судебная практика по рассмотрению споров, связанных с рождением детей/ Гражданское законодательство РК. В.10-А.,2001.
7. Нечаева А.М. Семейное право: курс лекций. М.: Юрист, 2000г.
8. Романова Л.М. О судебной практике по применению законодательства об усыновлении (удочерении) / Гражданское законодательство РК. В.10-А., 2001г.
9. Сосипатрова Н.Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение/ Государство и право № 3, 1999г.
10. Шакенова Б. Проблема усыновленных детей/ Юридическая газета № 16, 12.04.2000г.
11. Ынтымаков С.А. Семейное право. Практикум. Алматы, 2004
12. Муканова М.Ж. Брачный договор по законодательству РК, Караганды, 2005

Өзін - өзі тексеруге арналған тест сұрақтары:

1..Қорғаншы ретінде тағайындала алатын адамдар:

- [a] бұрынғы асырап алушылар, егер асырап алудың күші сотпен жойылған болса
- [b] ата-аналық құқықтардан айырылған адамдар
- [c] әрекет қабілеттілігі шектеулі азаматтар
- [d] [+] кәмелетке толған азаматтар
- [e] отбасы үшін қауіпті аурумен ауыратын азаматтар

2..Балаларды орталықтандарылған есепке алуды ұйымдастыру тәртібін қай орган белгілейді:

- [a] [+] қорғаншы және қамқоршы орган
- [b] сот органды
- [c] прокуратура
- [d] ҚР Үкіметі

3.Қорғаншылық неше жасқа толмаған балаларға белгіленеді:

- [a] [+] 14
- [b] 18
- [c] 16
- [d] 17

4.Қамқоршылық неше жасқа дейінгілерге белгіленеді:

- [a] 10-нан 14 жасқа дейін
- [b] 14 жасқа дейін
- [c] [+] 14- тен 18 жасқа дейін
- [d] 14- тен 16 жасқа дейін

5.Патронат дегеніз не:

- [a] [+] тәрбиелеу нысаны
- [b] тең құқылы одақ
- [c] құқық қорғау нысаны
- [d] тұлғалардың құқықтық жағдайы

ОТБАСЫ ҚҰҚЫҒЫНАН ЕСЕПТЕР

№1 есеп.

2001 ж. 15 наурызында Алматы қ. Бостандық ауданының АХАЖ бөліміне 1985 ж. туған Михайлова неке жасын азайту туралы өтінішімен барады. Өз өтінішінде Михайлова 2000 ж. қаңтарынан бастап Дубровинмен іс жүзіндегі неке қатынастарында тұратындығын айтты, одан 2001 ж. 10 ақпанында туған қызы бар. Осы уақыт аралығында олармен бірлесіп пәтер, автомобиль және өзге де мұлік алынған.

АХАЖ бөлімінің әрекеттері қандай болу керек, қандай құқықтық нормаларды қолданған жөн? Неке жасын азайтуға қандай себептер орынды болып табылады?

№2 есеп.

Мазурова А.М. неке бұзу туралы өтінішімен сотқа барады, оның айтуынша, бес айдан астам уақыт ішінде ерлі-зайыптылар бірге тұрмайыд, бірлесіп ортақ шаруашылық етпейді, ал баланы тәрбиелейтін өзі. Бұнымен бірге, ол 7 жастағы баланы асыпа-күтүге және өзінің өміріне алимент өндіріп алушы сұрайды, өйткені ол баламен отырғандықтан ешбір жерде жұмыс істемейді.

Сот некені бұзу туралы іс қозғауға құқылы ма?

Баламен отырған бұрынғы әйелі алимент алуша құқығы бар ма?

№3есеп.

Алматы қ. тұрғыны әскери-медициналық Академияның курсанты Николай Шмидт эстрада-цирк колледжінің төртінші бағам студенті Ксения Лазаревамен неке қияды. Ашық мінезді әрі ақ көңіл Ксения тұрмысқа шыққаннан кейін де уақытының

басым бөлігін достарының арасында өткізеді, ол бірде бір көңіл кешін қалдырмайды және онда әрқашан Николайсыз баратын, әйелінің бұндай іс-қимылдары жұбайына ұнамаған соң, ол Ксениядан қызыруды тоқтатуды талап етеді. Бірақ Ксения достарымен уақытын қалай өткіzetінін өзі шешетіндігін айтты. Николай болса, ксения оның әйелі болғандықтан, қонаққа тек қүйеуімен баруы керек дегенді айтады.

Бұл дауда кімдікі дұрыс? Ерлі-зайыптылардың айтқандарына құқықтық баға беріңіз

№4 есеп.

Бекболатова Гүлнар мүлікті бөлу туралы талабымен сотқа барады. Жауапкер ретінде Бекболатов Рауан болады. олардың арасында неке 2000 ж. 10 қарашасында бұзылған болатын. Талапкер талап арызында некеге тұрғанға дейін автомобиль сатып алғандығын, ал Бекболатов Р. Д. Ата-анасы қайтыс болғаннан кейін пәтердің жартысын мұрага алғандығын айтты.

Бірге тұрған кезде ерлі-зайыптылар екі бөлмелі пәтерге, тоңазытқышқа, кір жуу машинасына, түрлі түсті теледидарға, жиһазға ие болған. Бекболатова пәтердің жартсы, жиһаздың бар екендігін айтты, Бекболатова Гүлнар екі бөлмелі пәтердің өз меншігінде қалуын талап етеді.

Сот қандай шешім шағаруы тиіс?

№5 есеп.

Арман Әлібек пен Элия Садықова неке қиганнан кейін үш жыл өткен соң неке шартын жасасады да, оны нотариусте куәландырады. Онда үй мен автомобильге дербес (дара) меншіктің режимін белгілейді. “Вольво” автомашинасына қүйеуінің, ал үйге әйелдің, меншік

құқығы жазылады. Қалған заттарға ерлі-зайыптылар ортақ меншік құқығын қалдырады.

Неке шарты жасалған соң, бір жыл өткеннен кейін өрт өршіп, нәтижесінде үйдің жартысы мен басқа мұліктің кейбір түрлері жойылады. Осыған байланысты курделі жөндеу жұмыстарын жүргізу қажеттігі туындаиды. Арман өзіне тиесілі автомашинаны сатқанды жөн көреді. Тиген ақша үйді жөндеуге және тұрмыстық техниканы: теледидарды, тоқазытқышты және бірлесіп жинағна мұлікті бөлу дауларын шешу туралы талап арызымын сотқа жолданады.

Істі шешіңіз. Мұлікті бөлу қалай жүргізілуі тиіс? қандай жағдайда осы мұлікті ортақ бірлескен меншікке жатқызуға болады?

№6 есеп.

Ерлі-зайыпты Ахметовтар арасында 7 жастағы Әлия деген қыздарын оқыту жөнінде дау пайда болады. әкесі қызының терендетілген білім беретін гимназияға түсуін қалайды, ал анасы болса, бұған қарсы болады, оның айтуынша, Әлияның денсаулығы нашар, ал гимназиядағы оқу жүктемесі ол үшін ауыр әрі ауқымды болуы мүмкін. Ахметовтармен бірге тұратын Әлияның атасы мен әжесі дауда ұлын қолдайды.

Баланы тәрбиелеуге қатысты ерлі-зайыптылар арасында дау туған жағдайда оы заң тұрғысына қалай шешуге болады?.

№7 есеп.

Некеде тұрмайтын Жиленкова С.К. ұл туады, оның әкесі Воеводин Г.С. болып табылады, онымен Жиленкова кезінде ұзак уақыт бойы бірге тұрған. Баланың тууын мемлекеттік тіркеуден өткізген кезде Воеводин өзінің әке болуын ауызша мойындайды да,

өзін баланың әкесі ретінде жазуды сұрайды. Воеводиннің өтінішін растиған Жиленкова оның айтқанына қосылады. Бірақ АХАЖ органының менгерушісі Жиленкова мен Воеводин арасында неке тіркелмегеніне көзі жеткен соң, әке болу туралы мәліметтерді енгізу негізі ретінде соттың тиісті шешімін ұсынуды талап етіп, мұндай жазба жасаудан бас тартады.

АХАЖ органы менгерушісінің әрекеттері заңды ма? Баланың ата-анасы некеде тұрмаған жағдайда баланың туу туралы құжаттарға ата-ана жайындағы мәліметтерді жазу тәртібі мен негіздері сипаттал беріңіз.

№8 есеп.

Ерлі-зайыпты Борисовтар арасындағы неке бұзылған соң, олардың ұлы анасымен бірге түруға қалады. Баланы тәрбиелеу жөнінде оның ата-анасы келісімге келмейді, сондықтан Борисов сотқа арызben жолданды. Арызда ол соттан өзінің ата-аналық құқықтарын жүзеге асыру тәртібін белгілеуді сұрайды. Сот, баланың ата-анасы оны қалай тәрбиелейтіндігімен байланысты мәселелер қорғаныштық пен қамқоршылық органының айрықша құзыретіне жатады денеді айтып, бұл даудың сотта қаралмайтындығын ескертедей.

Соттық дүрыс па?

№9 есеп.

Никифоровтың Олег деген ұлына өзінің әке болуын ерікті түрде мойындауы туралы арызын Нартова және Никифоров өз қолдарымен қуәландырыған соң, Нартова бұл арызды АХАЖ органына береді. Нартова Никифоровтың АХАЖ органына келе алмағындығын оның Қыыр Солтүстікке ұзақ іс-сапармен кеткендігімен

түсіндіреді, бірақ оның арыздағы қолы ол жұмыс істейтін кәсіпорын жетекшісімен расталған.

Балаға әке болуды ата-ананың ортақ бірлескен арызы негізінде белгілеуді тіркеу үшін ата-ананың біреуінің АХАЖ органына келмеуіне болады ма? Егер бұған рұқсат етілсе, келмеген ата-ананың қолы кіммен расталуы керек? Әке болуды баланың әкесі мен анасының ортақ бірлескен арызы бойынша АХАЖ органында белгілеудің құқықтық салдарын атаңыз.

№10 есеп.

1994 ж. М.К. Бастенова үш ай бойы құрбы қызының ағасы – Акишевпен кездесіп жүреді, онан соң олар жыныстық қатынасқа түседі. Акишевті әскерге шақырған соң, Бастеновада 1995 ж. қыз туады. Бастеновага жазған екі хатында, қарындасына жазған бір хатында ол қызының денсаулығын сұрайды және өзінің Бастеновамен қатынастарын үйге оралған соң бірден рәсімдеуге уәде береді. Бірақ үйге ол үйленген болып келеді және біраздан соң жол апатынан мерт болады. 1998 ж. Бастенова Акишевтің әке болуын белгілеу туралы арызымен сотқа барады, өйткені оның хаттарында баланы мойындағаны нақты дәлелденеді.

Акишевтің әке болуын сот тәртібімен белгілеуге негіздер бар ма? Баланың болжамды әкесі қайтыс болса, әке болуды сотпен белгілеу қандай тәртіппен жүргізіледі?

№11 есеп.

Н.К. Малькова өзін кәмелетке толмаған апасы тұған қыздың анасы деп атап, баланың туу туралы куәлігінде жазбаны түзеу туралы өтінішімен АХАЖ органына жолданады, өйткені ол некеге тұрған, өз балалары бар және өзі тумаған қыздың анасы болғысы келмейді.

Малькованың өтінішімен АХАЖ органы туу туралы жазбаны өзгертуге құқылы ма? Азаматтық хал актілер жазбаларын даулау тәртібі қандай?

№12 есеп.

Коваленко туған апасы қайтыс болған соң, оның екі жастағы қызын қасына алады. Қыздың әкесі қарсы болмайды. Бір жылдан кейін Коваленко үшжасар қызды асырап алу жөнінде ақыл-кеңес алу үшін қорғаншылық пен қамқоршылық органдарына жолданады, өйткені ол қызға үйреніп қалды, ал қыз өз кезегінде оны “мама” деп атап кеткен. Ленаның әкесі бұл арада қызына келмейді, материалдық ешбір көмек көсретпейді. Оның үстіне, Ленаның әкесі үйленіп, басқа қалаға көшу ойы бар.

Коваленкоға қандай жауап берген дұрыс? Бала асырап алудың тәртібі қандай?

№13 есеп.

АҚШ-тан келген отбасылық жұп ҚР азаматы болып табылатын баланы асырап алу мәселелері бойынша тиісті түсінік алу мақсатымен, қорғаншылық пен қамқоршылық органдына барады. Олар жасы екіден аспайтын және мүмкіндігінше ұлты славян ұл баланы асырап алу жолдары туралы ақпарат алғысы келеді. Ерлі-зайыпты Тимсондар Қазақстанға тек қана үш аптаға келгендерін айтады, сол себепті олар осы мерзім ішінде бар мәселені шешіп, Америкаға баламен бірге оралуды қалайтындарын білдіреді. Осыған сәйкес оларды бала асырап алу рәсімі қанша уақыт алатындығы және бұл үшін қандай құжаттар керектігі қызықтырды.

Ерлі-зайыпты Тимсондарға қандай түсініктеме берген жөн? Баланы шет ел азаматтарының асырап алу тәртібі қандай?

№14 есеп.

Кезекші полицейский Шаяхметов 2000 ж. 20 қазанында орталық автовокзал ауданында кішкентай баланы көріп қалады. Бала күтілмеген әрі орысша сөйлей алмайды, оның үстіне өте жүдеу кінген. Біраздан соң бұл баланың ұлты тәжік екендігі анықталды. Бала көйлегінің қалтасында аты “Шахрух” жазылған қағаз табылды.

Дәл сол күні Шахрухты Алматы қ. балалық ауруханысна жеткізеді, ал тексерістен кейін балалар үйіне жібереді.

Ерлі-зайыпты Николаевтар Шахрухты асырап алуға рұқсат беру өтінішімен Алматы қ. қорғаншылық пен қамқоршылық органына барады.

Қорғаншылық пен қамқоршылық органының қызметкері өтінішті қанағаттандырудың мүмкін еместігін айтады, өйткені бала ұлты бойынша тәжік, орысша сөйлемейді және діні мен мәдениеті де бөлек. Асырап алу кезінде бұл мән-жайларды ескеру міндетті.

Қорғаншылық пен қамқоршылық органы қызметкерінің айтқандарына баға берініз. Бала асырап алу кезінде оның ұлты, діні мен мәдениеті, тілі ескеріле ме? Ерлі-зайыпты Николаевтарға қандай ақыл-кенес берген жөн?

№15 есеп.

Қапшағай қ. түрғыны Фазылова бас бостандығынан айыруға алты жыл мерзімге сотталады. Артында 12 жасар Расул деге ұлы қалды, ол әкесіз өскен болатын.

Қорғаншылық пен қамқоршылық органды Расулдың қорғаншысы ретінде оның нағашысын – Фазылов Мамедті тағайындауды. Фазыловтың өз кафесі болатын, уақыттың басым бөлігін сонда өткізіп, ол баланы тәрбиелеумен айналыса алмайтын. Расул нағашысының пәтерінде жалғыз тұрды. Қорғаншысы тек тамақ әкелу үшін Расулға өте сирек келіп тұрган.

Әр жыл сайын көктемнен жаз соңына дейін Фазылов Расулды кафеғе жұмыс істеуге алып кетіп жүрген. Осының салдарынан бала мектепке дұрыс бармайды, сабакты жиі өткізіп алады.

Расул 14-ге толғанда, Фазылов оның қамқоршысына айналады.

Жаздың бір күнінде Расул нағашысының дөрекі әрекетіне шыдамай, одан қашады да, қамқоршылықтың күшін жою туралы талабымен сотқа жолданады.

Істі шешіңіз. Қандай орган қамқоршылық күшін жоюға құқылы? Фазылов баланың қандай құқығын бұзды? Расулдың талабы қанағаттандыруға жатады ма?

№16 есеп.

К.Ахметов ұлы кәмелетке толғанша оған асырау мақсатында сот шешімімен ай сайын еңбек ақысының $\frac{1}{4}$ бөлігінде алимент төлеп отырады. Ауыр дерптек байланысты ұлы ауруханаға түскен болатын, онда ол алты ай бойы жатады.

Ұлдың анасы Ахметовтан қосымша бес мың теңге өндіріп алу туралы өтінішімен сотқа барады, өйткені ұлы күшейтілген тамақтануды, арнайы қарауды қажет етеді. Оның үстіне, емді жалғастыру үшін балаға санаторийге жолдама алу керек. Ахметовтың балаға қосымша шығын жұмсауы туралы келісім жасалмаған.

Балаға қосымша алимент төлеп жүрген ата-ана болатын асырап-багуға арналған қосымша шығындарға

қатысуға тартылуы мүмкін бе? Қандай жағдайларда? Ұлдың анасының талабы қанағаттандырылуға жатады ма? Егер қагаттандырылса, сот, Ахметовтың баланы асырап-бағуға қосымша шығындарға қатысуының мөлшерін қалай анықтайды?

№17 есеп.

Н.К. Ленц екі баласын асырап-бағуға еңбек ақысының 1/3 бөлігінде алимент төлеп жүрді. Шетелге жұмыс бабымен маман ретінде жіберілгендейді, Ленц өзінен алимент қандай көлемде және қандай валютада өндіріледі деген ахуал мен сот орындаушысына барады.

Сот орындаушысы Ленцке қандай түсініктеме бергені дұрыс?

№18 есеп.

И.С. Жакупова М.К. Жакуповқа екі балаға, ұлы мен қызына алимент өндіріп алу туралы талабымен сотқа жолданады, өйткені оның ұлы кәмелетке толған жоқ – ол әлі 16 жаста, ал қызы 19 жаста болғанымен, алатын стипендиясы өте аз. Оған, ана ретінде екі баланы асырап-бағу қыынға соғады, алимент төлеу туралы келісім Жакуповпен жасалмаған.

Жаупкер талапты мойындағайты, оның айтуынша, ұлы жұмыс істейді, айына 10-11 мың теңге ақша табады, ал қызы кәмелетке толғандықтан, оған алимент төлеуге міндетті емес.

Кәмелетке толмаған, бірақ жалақысы бар балаларға ата-аналары алимент төлуге міндетті ме? Кәмелетке толған, өмір сүрге тиісті қаржысы жоқ балаларға алимент төленуі мүмкін бе? Сот Жакупованың талабы бойынша қандай шешім шағаруы тиіс?

№19 есеп.

В. Еремина Н.Ереминге некені бұзу және баланы асырап-бағуға алимент өндіріп алу туралы талабымен сотқа жолданады. Оның үстіне, Еремина бала үш жасқа толғанша өзін асырап-бағуға жауапкер жалақысынан 1/6 бөлігінде қаражат өндіруді соттан сұрайды. Тараптар арасында алимент төлеу жөнінде келісім орнамаған.

Сот Ереминаның талбы бойынша қандай шешім шығару керек?

№20 есеп.

Н.К. Зорина алимент төлеу туралы талабымен асырап алынған М.Е. Зубинаға жолданады. Талап арызында талапкер Зубинаның әкесімен тіркелген некеде тұргандағының және ол кәмелетке толғанша 4 жыл бойы жауапкерді тәрбиелегендігін айтады. Одан кейін, асыранды қыз киім тігу ательесіне оқушы ретінде барып, көп ұзамай жұмыс істеп, өз бетімен тұра бастайды. Қазіргі кезде талапкердің қүйеуі қайтыс болған, өзі болса, материалдық жағдайы нашар, өйткені зейнетақысы аз, ал басқа табыс көздері жоқ.

Зубина соттың Зорина талабына қарсы болуын сұрайды, өйткені өгей шешесі оны тек 4 жыл бойы тәрбиеледі.

Сот Зоринаның талабы бойынша қандай шешім шағрағаны дұрыс?

№21 есеп.

23-жасар Ахмад Садуов пен 20-жасар Анастасия андреева неке қиу өтінішімен АХАЖ бөліміне барады. Олар некенің тіркелуін тездеткісі келді, өйткені Ахмадтың әке-шешесінің қарсылығы Ахмадтың мұсылман қызына үйленбейтіндігімен байланысты. Онымен қоса,

Ахмадтың агалары үйленушілерді дәл неке қызлатын күні өлтіруге уәде берді.

Ахмадтың ата-анасы мен агаларының пікірлері есекеріледі ме? ҚР отбасылық заңнамасы бойынша қандай жағдайларда некені бір ай өткенге дейін немесе өтінішіт берген күні тіркеуге рұқсат етіледі?

№22 есеп.

Неке бұзылғаннан кейін Ивановтар арасында Ивановтың кішкентай Вадимға ай сайын 5 мың теңге көлемінде алимент төлеуі туралы нотариалды қуәландырылған келісім жасалған болатын. Жарты жылдан кейін В.К. Иванованың анасы (Вадимнің әжесі) – Зиновьев М.Я. өзінің бүрынғы күйеу баласы коммерциялық банкте ай сайын 35 мың теңге көлемінде табатындығын кездейсоқ біліп қалды. Осыған орай, Зиновьевба баланы асырап-бағуға Ивановпен төленетін алимент мөлшерін көбейтуды ақыл-кеңес ретінде қызына айтады. Бірақ Иванова алимент төлеу туралы келісімнің өзін қанағаттандыратындығын айтып, анысының ұсынысын қабылдамайды.

Қыздың шешіміне наразы болған Зиновьевба Ивановтар арасындағы алимент төлеу туралы келісімді жарамсыз деп тану туралы арызды сотқа жіберу өтінішімен қорғаныштық және қамқоршылық органына жолданды. Бұған негіз ретінде ол немересі құқықтарының бұзылатындығына сілтеме жасайды, өйткені сот шешімімен оны (баланы) асырап-бағуға алименттер едәүір көп мөлшерде төленер еді.

Зиновьеваның шағымы бойынша қорғаныштық және қамқоршылық органы қандай шешім қабылдауы тиіс? Кәмелетке толмаған балаларға алимент төлеу туралы келісімді жарамсыз деп танудың негіздері мен тәртібі қандай?

№23 есеп.

Азаматша Бекова А. азамат Көккөзовпен Б. некесін жарамсыз деп тану туралы талап арызымен Алматы қ. сотына барады. Оның айтуынша, Көккөзовтың жанұя құруға ешбір ниеті жоқ, ол тек Бекованың пәтеріне құқық алғысы келді. Бұдан ерлі-зайыптылар арасында бір бірін жақтырмашылық пайда болады және жауапкерташу маңда сот арқылы пәтерді бөліп алуға ниет білдірді.

Көккөзов неке бұзылу керек деп айтып, талапқа қарсылығын білдіреді. Некені жарамсыз деп тануға негіздер жоқ, өйткені белгілі бір уақыт аралығында олардың арасында ерлі-зайыптылардың қатынастары болды: ол жалақысын үйге әкеліп отырды, әйелін құтіп ұстады, тек соңғы кезде ғана ерлі-зайыптылар арасында келіспеушілітер пайда болды.

Бекованың талабы бойынша сот қандай шешім шағарғаны жөн? Некені жарамсыз деп тану негіздерін атаңыз. Некені жарамсыз деп танудың салдары қандай?

№24 есеп.

Горбунова Морозовқа некені бұзу туралы өтінішімен сотқа барады. Оның айтуынша, ол Морозовпен тіркелген некеде 1984 жылдан бастап тұрып келеді. Некеде туған 1987 жылғы Вера деген қыздары бар. Неке кезінде Морозов спирт ішімдіктеріне салынып, қызының көзінше ұрыс ашады, оның арты тәбелеске ұласқан кездер де аз емес. Ұрыс пен тәбелестің ақыры Морозовты наркологиялық диспансерде емдеумен бітетін, бірақ бұның онды нәтижесі болмайтын. Горбунованың айтуынша, Морозовпен әрі қарай бірге тұру мүмкін емес, өйткені

тұрақты ұрыс-керістер баланың жүйкесіне әсер етеді. Сот отырысында Морозов, жұбайының айтқанымен келіспейді, ол әйелін де, қызын да жақсы көретіндігін айтады, ал спирт ішімдіктеріне салыну некені бұзуға негіз болмайтындығын түсіндіреді. Бұнымен қоса, ол арақты қою үшін емдеу курсын өтуді сұрайды. Морозов татуласу үшін соттан емдеу мерзімін тағайындауды сұрайды.

Сот қандай шешім шығаруы керек? Ерлі-зайыптыларды татуастыру үшін сот қандай жағдайларда мерзім тағайындалады?

№25 есеп.

Алматы облысы Тутургень ауылының тұрғыны В. Петухов Өскемен маңындағы орман шаруашылығында вахта әдісімен қызмет етеді. Бір күні ол кезекті вахтаға кетіп, үйге қайтпайды. Ишкі істер органдарымен жүргізілген іздестіру шаралары онды нәтиже бермейді.

Ол кезден үш жылдан астам уақыт өтті, бірақ Петухов туралы ешбір мәлімет болмайды. 2001 ж. 15 наурызында сот шешімімен петухов өлді деп жарияланады.

Петуховты өлді деп жариялаганнан кейін екі ай өткен соң, Петуховтың әйелі – Светлана Петухова Таубалдиевке тұрмысқа шағады. Олардың некесі АХАЖ органында тіркелді.

Петухов оралғанда Светлана екінші некеден жүкті болып отырды. Ол Светлана мен Таубалдиев арасында жасалған некені жарамсыз деп тануды және өзінің Светланамен бұрынғы некесін қалыпқа келтіруді сот тәртібімен талап етеді. Светлана жаңа отбасын бұзғысы келмейді және Петуховпен кезіндегі қарым-қатынасын қалыпқа келтіруден бас тартады.

Істі шешіңіз.

№26 есеп.

Парламенттің бұрынғы депутаты 60-жастағы Амиров санаторийде демалып жүргендеге Қостанай қаласынан санаторийге демалысқа келген 38 жастағы Зарапова Баянмен танысады. Амиров пен Зарапова бір бірін ұнатып қалады да, демалыстың аяғына қарай Амиров Баянға өзіне түрмисқа шығуға ұсынысын айтады. Неке АХАЖ бөлімінде тіркеледі де, Зарапова күйеуінің үйіне тұруға көшеді. Үш ай өткен соң Амиров «тұрақты жүрек кемістігі» деген диагнозбен «жедел жәрдем» арқылы аурұханаға түседі, көп ұзамай қайтыс болады.

Амиров жерленген соң оның Әнуар деген ұлы әкесінің Зарапова Баянмен жасалған некені жарамсыз деп тану туралы талабымен сотқа жолданады. Әнуар талап арызында бұл некенің жалған болғандығын айтады, өйткені Зарапова оның әкесіне қарамайтын (кутпейтін). Ал әкесі ауырған кезде, ол оған жәрдем жасамай, көмекке Әнуарды (ұлын) немесе оның (ұлының) әйелін шақыратын.

Амиров пен Зарапова арасындағы некені жарамсыз деп тану үшін негіздербар ма? Жалған неке дегеніміз не және оның құқықтық салдары қандай?

№27 есеп.

Ерлі-зайыпты Сәкеновтар бірлескен өмірін тоқтатып, көп ұзамай некені бұзады. Сот шешімімен олардың екі жасар қызы анасыз қалады. Сәкенов Жезқазған қаласынан Қарағандыға көшеді. Қызына өте үйір болған соң, Сәкенов әр сенбі не жексенбі сайын, қызын құру, онымен бірге бірнеше сағат өткізу үшін, Жезқазған қаласына келіп тұрады. Бірақ біраз уақыт өткен соң оның бұрынғы әйелі Сәкеновқа баланы

жақындағатпайтындығын айтады, өйткені оның айтуынша, Сәкеновтың сүйікті қызымен кездесулері баланың психикасына өз әсерін тигізеді. Бұдан соң Сәкенова қызын сенбі және жексенбі сайын ата-анасына (қыздың ата-әжесіне) немес басқа таныстарына жіберіп отырып, әкесінен тығады. Сәкенов бұрынғы әйеліне талап арызбен сотқа барады. Онда ол, қызымен кездесу мүмкіндігін беруге Сәкенованы мәжбүр етуді және қызды тәрбиелеуге қатысады белгілеуді сұрайды.

Сәкеновтың талаптары орынды әрі заңға сүйенген бе? Сот оның талабы бойынша қандай шешім қабылдау керек? Сот белгілі бір мерзімге баладан бөлек тұратын ата-ананың біреуін онымен араласу құқығынан айыруға құқылы ма? Исті мәні бойынша шешініз.

№28 есеп.

Ішімдікке салыну және адамгершілікке қайшы тәртіпперіне байланысты ерлі-зайыпты Дягилевтер ұлдары Вадимге қатысты ата-аналық құқықтарынан сот шешімі бойынша айырылады. Сот шешімі өз күшіне 1996 ж. маусымында енген болатын. Олардың 1986 ж. туған Вадим деген ұлдары өзінің алыс туысқаны И.с. Николаевтың қорғанышылығына берілді және оның отбасында бір жылдан астам түрді. 1997 ж. аралығында Дягилевтер алкогользмнен емдеу курсынан өтіп, жұмыска тұрады.

1998 ж. наурызында Дягилевтер олардың ата-аналық құқықтарын қалпына келтіру және баланы қайтару туралы талап арызбен сотқа жолданады. Сот мәжілісінде қорғанышылық және қамқоршылық органының өкілі Дягилевтер өмірі мен тәртібінің жақсарғандығын ескере отырып, олардың ата-аналық құқықтарын қалыпқа келтіру мүмкіндігі туралы

корытынды жасайды. Бірақ сотта пікірі сұралған Вадим ата-анасына қайтқысы келмейтіндігін айтты, өйткені ата-анасының бүрынғы жағдайын ұмыта алмайды.

Сот дягилевтердің талабы бойынша қандай шешім қабылдау керек? Ата-ананың құқықтарын қалыпқа келтіру туралы істер сотпен қаралғанда баланың пікірі қажет пе?

СЫНАҚҚА ДАЙЫНДАЛУ СҰРАҚТАРЫ.

1. Қазақстан Республикасының отбасылық құқығы үғымы және оның негізгі қағидалары.
2. Неке және отбасының тарихи нысандары.
3. Отбасылық құқық үғымы. Отбасылық құқықтың пәні және әдісі. Отбасылық құқықтың қайна көздері, құрылымы.
4. ҚР Конституциясындағы отбасын, аналар құқығын, әкелік және балалар құқығын қорғау туралы ережелер.
5. Отбасылық құқықтық қатынастар. Отбасы үғымының әлеуметану және құқықтық мағыналары.
6. Отбасылық құқықтық қатынастар үғымы және түрлері. Отбасылық құқықтық қатынастар құрылымы.
7. Отбасылық құқықтағы құқық қабілеттілік және әрекет қабілеттілік.
8. Отбасылық құқықтағы заңды фактілер және түрлері. Азаматтың хал жағдайлар актілерді, оларды тіркеу тәртіптері.
9. Тұысқандық және жүрағаттық үғымдары, олардың құқықтық маңызы.
10. Отбасылық құқықтарды жүзеге асыру және міндеттерді орындау. Отбасылық құқықтарды қорғау.
11. Отбасылық құқықтағы талап қою және өзге мерзімдер. Отбасылық құқық бойынша неке.
12. Отбасылық құқық бойынша неке үғымы. Некеге отыруға тәртібі және шарттары.
13. Некеге отыруға қойылған кедергілер. Неке жасы. Неке жасын кеміту негіздері мен тәртібі. Некеге отыруға кедергі болатын жағдайлар.
14. Некені мемлекеттік тіркеудің тәртібі.

15. Некені жарамсыз деп тану негіздері және құқықтық салдары. Нақты некелік қатынастар. Ерлі-зайыптылардың мүліктік құқықтары мен міндеттері.
16. Ерлі-зайыптылардың жеке мүліктік емес құқықтары мен міндеттерінің түрлері.
17. Ерлі-зайыптылардың отбасылық қатынастарындағы тең құқықтылығы. Ерлі-зайыптылардың тегін, тұрақты жерін, кәсіп түрін және мамандығын таңдау құқығы.
18. Балаларын тәрбиелеудегі ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттері.
19. Ерлі-зайыптылардың өзге жеке құқықтары мен міндеттері. Ерлі-зайыптылардың мүліктік құқықтары мен міндеттері.
20. Ерлі-зайыптылардың мүліктік құқықтары мен міндеттері ұғымы және түрлері. Ерлі-зайыптылардың мүліктерінезанда режимі.
21. Ерлі-зайыптылардың бөлек мүлкі. Ерлі-зайыптылар мен үшінші тұлғалардың арасындағы міндеттемелер.
22. Ерлі-зайыптылардың ортақ меншігін бөлген кезде белгіленетін үлестер. Неке бұзылғанда ортақ мүлікті бөлу жөнінде ерлі-зайыптылардың талап қою мерзімі.
23. Ерлі-зайыптылардың мүлкінен өндіріп алу тәртібі. Ерлі-зайыптылар мүлкіне шартты режим. Неке шартының ұғымы және нысаны. Неке шартын жасау тәртібі.
24. Неке шартының мазмұны. Неке шартын өзгерту. Неке шартын жарамсыз деп тану. Неке шартын тоқтату.

25. 25. Ата-аналар мен балаларының алименттік міндеттері. Ата-аналардың кәмелетке толмаған балаларын асырап ұстау міндеттері.
26. Асырап ұстаудың тәртібі мен нысаны. Сот тәртібі бойынша кәмелетке толмаған балаларды асырау үшін қаражат өндіріп алу.
27. Ата-аналарының қамқорлығынан айрылған балаларды тәрбиелеудің нысандары. Ата-анасының қамқорынан қалған балаларды анықтау мен оларды орналастыру.
28. Балаларды орналастырудың нысандары: қорғаншылық, қамқоршылық, балаларды жетімдер үйіне орналастыру, патронат.
29. Бала асырап алушын түсінігі.
30. Бала асыраудың негіздері мен тәртібі.
31. Бала асырап алуға ата-аналардың, қорғаншылар мен қамқоршылардың келісімі.
32. Асырап алуға баланың келісімі. Асырауға алған баланың аты, әкесінің аты мен тегі. Асырап алынған баланың туған күні мен туған жерін өзгертудің негіздері мен тәртібі.
33. Бала асырап алушын құқықтық салдары. Бала асырап алушы жарамсыз деп тану. Бала асырап алушы жою негіздері мен тәртібі және оның салдары.
34. Балаларға қорғаншылық пен қамқоршылық тағайындау: түсінігі, мақсаты және тәртібі. Әрекет қабілеттілігі бар тұлғаларға қамқоршы тағайындау.
35. Қорғаншылар мен қамқоршыларды өздерінің міндеттерінен босату.
36. Патронат. Баланы тәрбиелеуге беру туралы шарт: түсінігі мен мазмұны. Патронат тағайындалған бала. Патронат – тәрбиелеушіге берген баланы

- асырау. Патронаттың тоқтатылуы негіздері мен тәртібі.
37. Балалар мен жасөспірімдерді отбасылық нысандағы үйлер мен арнайы деревняларда балаларды таңдау мен жіберу.
 38. Балалар деревнясындағы отбасына балаларды беру туралы шарт.
 39. Жасөспірімдер үйі: негізгі мақсаты және міндеттері.
 40. Тәрбиеленушіге мемлекет тарапынан көрсетілген кепілдіктер. Жанұялық нысандағы балалар деревнясын дамытудағы мемлекеттің рөлі.
 41. Бебек қорының балаларға қамқорлық көрсетудегі рөлі. Неке және отбасы заңдарын шетелдік тұлғалар мен азаматтығы жоқ тұлғаларға қолдану.
 42. Отбасылық қатынастарға шетел отбасылық құқық нормаларын қолдану негіздері.
 43. ТМД-ға мүше елдердің азаматтары арасындағы отбасылық қатынастардың реттелуі.
 44. Шет ел азаматтарының қатысуы мен болатын некеге отыру және некені бұзуға байланысты қатынастарды құқықпен реттеу.
 45. Ерлі-зайыптылардың жеке мұліктік емес және мұліктік құқықтары.
 46. Шет елдік элементтер болған жағдайларда ата-аналар мен балалардың арасындағы қатынастарды құқықтық реттеу.
 47. Экелікті анықтау және даулау.
 48. Алименттік міндеттемелер.
 49. Шет ел азаматының қатысуымен болатын бала асырап алудың тәртібі.
 50. Қазақстан Республикасында өзге мемлекеттердің неке және отбасы заңдарын қолдану.